

SANCTI AMBROSII

MEDIOLANENSIS EPISCOPI

DE ISAAC ET ANIMA

LIBER UNUS ⁽¹⁾.

353-55 CAPUT PRIMUM.

Commendatur sanctus Isaac tam ex paterna origine et gratia, quam ex Dominicæ generationis et passionis præfiguratione, ac mysterium inter Christum per Isaac designatum, et animam repræsentatam per Rebeccam aperitur.

1. In patre nobis sancti Isaac vel origo satis est expressa, vel gratia : cui ad omnem redundat gloriam (2), quod tanto et tam imitabili viro natus Abrahæ patri præmium fuit. Neque vero illud mirabile, cum in eo Dominicæ generationis et passionis figura præcesserit. Siquidem et sterilis anus ex promissione Dei peperit eum, ut crederemus quod potens est Deus facere, ut posset et virgo generare, et oblatus unicus ad immolandum, qui et patri non periret, et implere sacrificium. Itaque ipso nomine figuram et gratiam signat, Isaac etenim risus Latine significatur, risus autem insigne lætitiæ est. Quis autem ignorat quos is universorum lætitia sit qui mortis formidolosæ vel pavore compresso, vel mœrore sublato, factus omnibus est remissio peccatorum? Itaque ille nominabatur, et iste designabatur : ille exprimebatur, et iste annuntiabatur. Ipse est quem jam tunc persequebatur ancilla : ipse est propter quem jam tunc dicebatur : *Expelle ancillam; non enim hæres erit filius ancillæ cum filio meo Isaac* (Gen. xxi, 10). Ipse est cui pater alienigenam **356** acquisivit sponsam. Ipse est mitis, humilis, atque mansuetus, qui veniente Rebecca, hoc est, patientia, exivit in campum abalienare (3).

(1) Scriptus circ. ann. 387.

(2) Hic mss. et edit. vet. inter se consentiunt, nisi quod illorum tres pro *sancti Isaac vel origo satis*, habent, *sancto Isaac vel origo salutis*; et ubi mss. omnes, *cui ad omnem*, etc., edit. præferunt, *cum ad omnem... primum fuit*; Rom. vero totum locum ita consarcinavit : *In patre Abraham sancti Isaac vel origo satis est nobis expressa, vel gratia; cum ad omnem... et tam inimitabili viro natus ipse in præmium fuerit: nec non et illud est mirabile quod in eo, etc.*

(3) Ita mss. et edit. omnes ant. At sola Rom. *exivit in campum se exercere*, ubi LXX. Interp. sequi voluit, apud quod legas, *καὶ ἐξῆλθεν Ἰσαὰκ ἀδολεσχεῖσαι*. Verum ultimæ dictionis loco Symmachus legebat, *λαλῆσαι*, Aquila, *ὁμιλῆσαι*. Vide Nobilium ad eadem verba. *Abalienare* autem proprie

A Sapiientis enim est segregare se a voluptatibus carnis, elevare animam, atque a corpore abducere; hoc est enim se hominem agnoscere. Qui Chaldæorum sermone Enos dicitur, Latine homo. Enos autem qui assumpsit et speravit invocare Deum; et ideo creditur esse translatus. Non videtur itaque homo esse, nisi qui in Deum sperat. Qui autem sperat in Deum, non degere in terris, sed quasi translatus adhærere Deo, manifesta veri interpretatione signatur (4).

B 2. Bonus igitur Isaac verus, utpote plenus gratiæ, et fons lætitiæ. Ad quem fontem veniebat Rebecca, ut impleret hydriam aqua. Dicit enim Scriptura, quia *descendens ad fontem, implevit hydriam, et ascendit* (Gen. xxiv, 16). Descendit itaque ad sapientiæ fontem vel Ecclesia, vel anima, ut totum vas impleret suum, et hauriret puræ sapientiæ disciplinas, quas haurire Judæi de fonte profluo noluerunt. Quis iste fons sit, audi dicentem : *Me dereliquerunt fontem aquæ vivæ* (Jerem. 11, 13). Ad hunc fontem currebat sitiens anima prophetarum, sicut et David dicit : *Sitivit anima mea ad Deum vivum* (Psal. xli, 3), ut sitim suam ubertate divinæ cognitionis expleret, et insipientiæ sanguinem spiritualium rigatu dilueret fluentorum. Hic est enim fluxus sanguinis, sicut significat lex (Levit xx, 18), qui deoperitur, quando vir sedenti in diebus sanguinis sui mulieri miscetur. Mulier est delectatio corporis et illecebæ. Itaque cave ne vigor mentis tuæ coitu quodam **357** corporeæ voluptatis in-

C est animum a seriis gravibusque cogitationibus avocatum relaxare; sed Ambrosius rem ad spiritalem sensum more suo hic, et infra c. 3, n. 6, traducens, vult idem esse atque a curis sæcularibus ad cœlestium rerum meditationem convertere. Vide etiam Commentaria in psal. cxviii octon. 4, versu 3, sicut et epist. ad Chrom. quibus locis verbum ἀδολεσχεῖν per Latinum *hallucinari* ab interprete redditum tradit.

(4) Edit. Rom. *in Deum, placet Deo, mutatur in melius, nec videtur degere... Deo. Ideo et Enoch dicitur quod non est inventus, quia transtulit eum Deus: quod manifesta interpretatione, etc.* Vet. edit. et mss. hoc loco nihil discrepant, nisi quod ubi edit. et quidam mss. habent, *viri*, in aliis pluribus ac probatioribus legitur *veri*.

flexus emolliatur, atque in ejus amplexus omnis resolvatur, et fontem ejus aperiat, qui debet esse clausus et septus intentionis studio, et consideratione rationis; *Hortus enim clausus, fons signatus* (*Cant. iv, 12*). Namque mentis vigore resoluta, sensus se corporalis delectationis effundunt, perniciosi nimis (5), et in appetentiam plenam gravis periculi prouentes: quos si mentis vividæ considerata mansisset custodia, refrenasset.

CAPUT II.

Quid sit homo, et in qua potissimum parte consistat, qualisve sit anima ejus tam secundum sui naturam, quam per irrationabilem sui partem, qua obnoxia fit corruptioni.

3. Intuere igitur, o homo, qui sis, quo salutem tuam, vitamque tuearis. Quid est itaque homo? Utrum anima ac caro, an utriusque copula? Aliud enim nos sumus, aliud nostrum: aliis qui induitur, et aliud vestimentum. Legimus in Veteri testamento: *Omnes animæ quæ descenderunt in Ægyptum* (*Gen. XLVI, 26*), de hominibus dictum. Et alibi dictum est: *Non permanebit spiritus meus in hominibus istis, quoniam carnes sunt* (*Gen. vi, 3*). De alterutro ergo legitur, quia homo dicitur et de anima et de carne. Sed illa discretio est, quod ubi anima pro homine ponitur, Hebræus significatur Deo adhærens non corpori, ut est illud: *Anima benedicta omnis simplex* (*Prov. xi, 20*). Ubi autem caro pro homine nuncupatur, peccator exprimitur, ut est illud: *Ego autem carnalis sum venundatus sub peccato; quod enim operor, non cognosco. Non enim quod volo, ago: sed quod odi, illud facio* (*Rom vii, 14 et 15*). Hoc jam posterius et de utroque. Alius est enim qui vult, alius qui odit (6), alius qui facit. Denique addidit: *Si ergo quod odi, hoc facio consentio legi, quoniam bona est. Nunc autem jam non ego illud operor, sed quod habitat in me peccatum* (*Ibid. 16 et 17*). Illud quoque expressius: *Video legem carnis meæ repugnantem legi mentis meæ et captivantem me in lege peccati* (*Ibid. 23*). Et tamen cum utrumque in se concertantem hominem declarasset, hoc est interiorem et exteriorem, in animæ magis quam in corporis parte se maluit constituere, quod anima sua traheretur captiva ad peccatum, in qua esse se mallet, et esse confirmat dicens: *Infelix ego homo? quis me liberabit de corpore mortis hujus* (*Ibid. 24*)? Tamquam ab extraneo hoste, ita se desiderat liberari a carne.

4. Non ergo sanguis anima, quia carnis est

(5) Ita mss. plures potioresque. Vat. autem, Theod. et vet. edit., *sensu se corporales delectationes effundunt perniciosæ.... prouentes*; Theod., *prouentes*. Vat. alter Valc., Torn. ac Rom. edit., *sensim se corporales*, etc., ut edit. antiquæ.

(6) Mss. aliquot bonæ manus, *aliud quod odit*.

(7) Sic mss. sex probatissimi, cum edit. Rom. At vat. cod. Jov cum ant. edit., *secundum irrationabilem sui partem*; Long., Theod. et Valc., *sui motum*. Rursus eodem loco ubi edit. Am. et Era., *ad impænitentiam*, et Rom. cum mss. Vat., Torn. ac Theod., *et appetentiam*, alii mss. et edit.

A sanguis: neque harmonia anima, quia et hujusmodi harmonia carnis est: neque aer anima, quia aliud est flatilis spiritus, aliud anima: neque ignis, est anima: neque ἐντελέχεια anima: sed anima et vivens; quia factus est Adam in animam viventem (*Gen. ii, 7*); eo quod insensibile atque exanime corpus anima vivificet et gubernet. Est et præstantior homo, de quo dicitur: *Spiritualis autem dijudicat 358 omnia: ipse autem a nemine judicatur* (*I Cor. ii, 15*). Hic est præstantior cæteris. Unde et David dicit: *Quid est homo quod memor es ejus, aut filius hominis, nisi quod visitas eum* (*Psal. viii, 5?*... *Homo vanitati similis factus est* (*Psal. cxliii, 4*). Non ille secundum imaginem Dei homo vanitatis est: sed qui illud amisit, et in peccatum decidit, et in materialia ista dilapsus est, iste homo est vanitatis.

5. Anima igitur secundum sui naturam optima est: sed plerumque per irrationabile (7) sui obnoxia fit corruptioni, ut inclinatur ad voluptates corporis, et ad petulantiam, dum mensuram rerum non tenet, aut fallitur opinione, atque inclinata ad materiam agglutinatur corpori. Sic invisibile ejus impeditur, et malitia repletur; quia dum intendit malitiæ, ejus se vitiis replet, et fit defectu bonitatis intemperantior.

CAPUT III.

Perfecta anima terrenis abdicatis, vitiisque domitis Verbum osculari desiderat; cui se Deus Verbum totus infundit. Hoc illa delectata ab eo petit ut attrahatur; quæ omnia etiam Ecclesiæ vir sanctus accommodat.

6. Perfecta autem anima aversatur materiam: omne immoderatum, mobile, malignum refugit ac respuit; nec videt, nec appropinquat ad ullius terrenæ labis corruptionem: divinis intendit, terrenam autem materiam fugit. Fuga autem est, non terras relinquere, sed esse in terris, justitiam et sobrietatem tenere, renuntiare vitiis, non usibus elementorum. Fugiebat (8) *De Pæniti. dist. 2, cap. Ut cognoverunt, § Fugerat*) David sanctus a facie Saul; non utique, ut terras relinqueret, sed ut immitis, et inobservantis, et perfidi declinaret contagium. Fugiebat autem adhærens Deo, sicut et ipse ait: *Adhæsit anima mea post te* (*Psal. lxi, 9*). Abducebat, se, et ablevabat vitiis sæculi hujus elevabat animam suam sicut Isaac in campo, vel abalienabat, vel (ut alii habent) deambulabat. Nam hoc quoque ostendit cum virtutibus familiare habere consortium, ut deambulet unusquisque in

habent, et ad petulantiam. Tertio pro rationabile ejus, ut habet edit. Rom., et visibile ejus, ut aliæ omnes et mss. nostrates, cod. Vat. præfert *invisible ejus* quem hoc loco sequi libuit. Denique non minor ambigendi locus an legendum, et fit defectu, ut in plerisque mss. et edit. Am. ac Era., Frob., an vero, et fit defectus, ut in aliis. Sed ad sensum parum admodum referre existimamus.

(8) Gratianus loco cit, Ambrosii sensum refert potius quam verba; quæ tamen a se exhiberi significat.

innocentia cordis sui nullo usu terrenis vitiis misceatur, atque irreprehensibilem viam inoffenso mentis carpat vestigio nec ullum locum in se aperiat corruptioni.

7. Malis erat Isaac cum Rebeccam advenientem exspectaret, præparans se copulæ spiritali. Veniebat enim jam cælestibus dotata mysteriis: veniebat magna secum ornamenta aurium et manuum ferens; eo quod auditu et operibus emineat. Ecclesiæ pulchritudo, cui recte dictum advertimus: *Esto in millia millium, et semen tuum possideat adversariorum civitates* (Gen. xxiv, 60). Decora igitur ecclesia, quæ ex inimicis gentibus filios acquisivit. Sed potest hoc etiam ad animam deputari quæ passiones corporis subigit, et ad virtutum officia convertit, repugnantesque motus sibi obedientes **359** efficit. Ergo vel anima Patriarchæ videns mysterium Christi, videns Rebeccam venientem cum vasis aureis et argenteis, tanquam Ecclesiam cum populo nationum, mirata pulchritudinem Verbi, et sacramentorum ejus dicit: *Osculetur me ab osculis oris suis* (Cant. 1, 1). Vel Rebecca videns verum Isaac, verum illud gaudium, veram lætitiā, desiderat osculari.

8. *Primus animæ processus.* Quid est igitur: *Osculetur me ab osculis oris sui?* Considerat vel Ecclesiam jamdiu promisso sibi per Prophetas Dominico adventu, per tempora multa suspensam, vel animam, quæ elevans se a corpore, abdicatis luxuria, atque deliciis, voluptatibusque carnalibus, exuta quoque sollicitudine sæcularium vanitatum, jam dudum infusionem sibi divinæ præsentia, et gratiam Verbi salutaris exoptet, commacerari quod sero veniat, et affligi: ideoque quasi vulneratam charitate, cum moras ejus ferre non possit, conversam ad Patrem rogare, ut mittat sibi Deum Verbum; et causam qua sit ita impatiens declarare, dicentem: *Osculetur me ab osculis oris sui.* Non unum osculum quærit, sed plura oscula ut desiderium suum possit explere. Quæ enim diligit, non est unius osculi paritate contenta: sed plura exigit, plura vindicat; et ita se amplius dilecto commendare consuevit. Denique illa in Evangelio sic probata est, quia *non cessavit inquit, osculari pedes meos.... et ideo remissa sunt ei peccata multa, quia dilæxit multum* (Luc. vii, 45, et 47). Ergo et hæc anima oscula Verbi multo desiderat, ut illuminetur divinæ cognitionis lumine. Hoc est enim osculum Verbi, lumen scilicet cognitionis sacræ. Osculatur enim nos Deus Verbum, quando cor nostrum, et ipsum principale hominis spiritu divinæ cognitionis illuminat, quo anima donata charitatis pignore nuptiali, læta atque ovans dicit: *Os meum aperui, et duxi spiritum* (Psal. cxviii, 131). Osculum est enim quo invicem amantes sibi adhærent, et velut gratiæ interioris suavitate potiuntur. Per hoc

osculum adhæret anima Deo Verbo, per quod sibi transfunditur spiritus osculantis: sicut etiam ii qui se osculantur, non sunt labiorum prælibatione contenti, sed spiritum suum sibi invicem videntur infundere.

9. Ostendens itaque non sola speciem Verbi, et vultum quemdam, sed omnia ejus interiora diligere adjungit, ad osculorum gratiam: *Quia bona, inquit, ubera tua super vinum et odor unguentorum tuorum super omnia aromata* (Cant. 1, 1, 2). Illa osculum poposcit, Deus Verbum se ei totus infundit, et nudavit ei ubera sua, hoc est, dogmata sua, et interioris sapientiæ disciplinas, et unguentorum suorum dulci odore fragravit. Quibus capta, dicit uberiores esse jucunditatem divinæ cognitionis, quam lætitiā omnis corporeæ voluptatis. Aspirat enim in Verbo odor gratiæ, et remissio peccatorum, quæ in totum diffusa mundum, omnia tanquam exinanito replevit unguento; quia per universos gravis vitiorum colluvies deteresa est.

10. *Propterea, inquit, adolescentulæ dilexerunt te. Attrahe nos, ut post odorem unguentorum tuorum curramus* (Ibid. 2 et 3). Bona quidem prudentia, sed dulcis misericordia. Illam enim pauci assequuntur, hæc ad omnes pervenit. Propter hanc, inquit, indulgentiam **360** tuam diligunt te animæ renovatæ spiritu. Unde at ad animam dicitur: *Renovabitur sicut aliquæ juvenus tua* (Psal. cii, 5). Ad animam enim loquebatur, dicens: *Benedic, anima mea, Dominum* (Ibid. 4. Et ideo festinat ad Verbum, et rogat ut attrahatur, ne forte derelinquatur; quia currit Dei Verbum, et non est alligatum. Denique exsultat tanquam gigas ac currendam viam. Et quia egressus ejus a summo cælo, et occursus ejus usque ad summum ejus, videns se imparem tantæ velocitati dicit: *Attrahere nos.* Bona anima quæ non pro se sola, sed pro omnibus rogat, *Attrahere, inquit, nos.* Habemus enim cupiditatem sequendi, quam unguentorum tuorum inspirat gratia: sed quia cursus tuos æquare non possumus, attrahe nos, ut auxilio tuo fultæ vestigiis tuis possimus insistere. Si enim tu attraxeris, curremus et nos, et spiritalia velocitatis flabra capiemus. Deponitur enim sarcina quibus manus tua fulcro est, et oleum tuum infunditur, quo curatus est ille qui a latronibus vulneratus est. Ac ne impudens tibi videatur quod ait: *Attrahere nos, audi dicentem: Venite ad me, oves qui laboratis, et onerati estis, et ego vos reficiam* (Matth. xi, 28). Vides quod libenter nos attrahat, ne remaneamus sequentes. Sed qui vult attrahi, currat ut comprehendat: et currat superior obliviscens, et ea quæ sunt priora appetens: sic enim poterit Christus comprehendere. Unde et Apostolus ait: *Sic currite, ut omnes (9) comprehendatis* (I Cor. ix, 24). Vult et ista ad bra-

(9) Edit. ac pauci mss., ut comprehendatis; alii plures potioresque, ut omnes comprehendatis.

vium pervenire, quæ desiderat comprehendere. Prudenter ergo rogat ut attrahatur: quia non omnes sequi possunt. Denique Petro dicenti: *Quo vadis* (Joan. XIII, 36)? respondit Verbum Dei: *Non potes me sequi modo, sequeris autem postea* (Ibid.). Claves ei commiserat regni cœlorum, et sequendo se imparem judicavit. Hanc tamen animam non distulit, quia non præsumebat, sed rogabat.

CAPUT IV.

Introducitur in cubiculum regis perfecta anima. Cui corporis se contagione fuscata querenti, ut se cognoscat, exeat, etc. Christus præcipit. Eadem equæ Solomonis comparatur. Ad hæc putei quos fodit Isaac, quid significant? Et quo pacto demum Christus revocatus ab anima, saliens redeat, nec non ipsi adblandiatur?

11. *Secundus animæ processus.* — Denique ait: *Introduxit me rex in cubiculum suum* (Cant. I, 3). Beata anima, quæ Verbi ingreditur penetralia. Insurgens namque de corpore ab omnibus fit remotior quæ intra semet ipsam divinum illud, si quo modo assequi possit, scrutatur et quærit. Quod cum potuerit comprehendere, ea quæ sunt intelligibilia supergressa, in illo confirmatur, atque copascitur. Talis erat Paulus qui sciebat se raptum in paradysum, sed sive extra corpus raptum, sive in corpore, nesciebat. Assurrexerat enim anima ejus de corpore, et se a visceribus et vinculis carnis abduxerat atque elevaverat; factusque a semetipso alienus, intra semetipsum tenuit verba ineffabilia quæ audivit, et vulgare non potuit; quia advertit ea loqui homini non licere. Anima ergo bona con-

temnit visibilia et sensibilia, nec **361** consistit in eis, nec in despiciendis (10) his immoratur et residet; sed ascendit ad illa æterna et invisibilia, et plena miraculis, puro sensu se piæ mentis attollens. Etenim perfectioni studens, solum illud bonum Divinitatis intendit, nec aliud quidquam requirendum putat; quia tenet quod summum est. Itaque vir hujusmodi, in quo est animæ pulchritudo, solus sibi abundat, quia ipse sibi est satis. Nec solus aliquando est, cui præsul Dominus adest.

12. Denique in illud divini illius introducta secretum: *Exsultemus, inquit, et lætæmur in te, et diligamus ubera tua super vinum* (Ibid.). Non enim in divitiis, et auri argentique thesauris, non in possessionum fructibus, non in potestatibus,

non in conviviis, sed in solo Deo justus exultat (11).

13. Eadem tamen anima cognoscens se corporis societate fuscata, dicit ad alias animas, vel ad

(10) Edit. Rom. et primæ ab illa Paris, *nec in suspiciendis*. Reliquæ cum mss. omnibus, *nec in despiciendis*, excepto tamen uno cod. Vat. in quo, *nec inspiciendis*. Sed in recepta lectione nihil mutandum, cum *despicere*, non semper idem sit ac *contemnere*, sed a probatis auctoribus sumatur etiam pro *dispicere* et *considerare*.

(11) Edit. paucique mss., *in solo Deo exultat*,

A illas cœlestes et appositas sacro ministerio potestates: *Nolite aspicere me quod obfuscata sum: quoniam non est intuitus me sol. Filii matris meæ pugnaverunt adversum me* (Ibid. 5), hoc est impugnaverunt me corporis passiones, carnis illecebræ coloraverunt; ideo mihi sol justitiæ non refulsit: quo viduata præsidio, devotionem meam, et observantiam plenam servare non potui; hoc est enim: *Vineam meam non custodivit* (Ibid.), quia spinas et non uvam attuli, id est, faciens peccata pro fructibus.

14. Et cum de Verbo loquitur, irradiante sibi Verbi splendore conversa ad ipsum dicit: *Ubi pascis? Ubi manes in meridiano* (Ibid. 6)? Recte dicit: *Ubi pascis?* quia regale (12) est Dei Verbum: *Ubi manes*, quia morale: *In meridiano*, quia mysticum. Siquidem meridie Joseph cum fratribus suis in convivio constitutus futurorum temporum mysteria revelabat. Sed etiam David ait; *Revela ad Dominum viam tuam, et spera in eum, et ipse faciet: et educet sicut lumen justitiam tuam, et judicium tuum tanquam meridiem* (Psal. xxxvi, 5, 6). Et ipse Paulus circumfussisse sibi lumen meridie asseruit (Act. ix, 3), quando a persecutione est conversus ad gratiam. Queritur ergo quod derelicta sit, pauper ex divite. Abundabat enim munere gratiarum: sed egere cœpit, ubi divinæ præsentiae sibi copia denegata est; et ideo vel quasi mercenaria haberi postulat, quæ ante sibi pretiosioris copulæ gratiam vindicabat.

15. Cui respondit Verbum Dei: *Nisi cognoscas te, decora inter mulieres* (Cant. I, 7); quæ quereris quod relicta sis, nisi te cognoscas, nisi te pœniteat lapsus tui, nisi intentionem devotionis approbes, nisi fides tua et sinceritas augeatur, querela nihil proderit. Aut sic: *Nisi cognoscas te quia decora es, nisi pulchritudinem naturæ tuæ serves, et corporis te illecebræ non demergant, nec impedimenta detineant, nihil tibi creaturæ melioris nobilitas* (13) suffragabitur.

16. Cognosce igitur te, et naturæ tuæ decorem, et exi quasi exuta vinculis pedem, et nudo exserta vestigio, ut carnalia integumenta non sentias: vestigium mentis tuæ corporalia vincula **362** non implicent, ut pes tuus speciosus appareat. Tales enim sunt qui ad regnum cœlorum annuntiandum eliguntur a Domino, de quibus dictum est: *Quam speciosi pedes evangelizantium pacem* (Isa. LII, 7)! Talis Moyses, cui dicitur: *Solve calceamentum pedum tuorum* (Exod. III, 5); ut vocaturus populum ad Dei regnum, prius carnis exuvias deponeret, et nudo spiritu, vestigioque mentis incederet. Hoc est

reliqui melius, . . . *justus exultat*.

(12) Cum ibi alludat ad triplicem Scripturæ sensum, *regale* dixit pro *naturale*, quia Verbo naturaliter competit regem esse.

(13) Omnes edit. ac mss. nonnulli, *naturæ melioris nobilitas*, etc., sed optimi quique legunt, *creaturæ*, etc.

ergo quod ait: *Exi tu in calcaneis regum, et pasce hædos tuos in tabernaculis pastorum* (*Cant.* 1, 7), quia per greges regnum intelligimus, eo quod potestatis sit gregibus præsidere. Præsidet autem unusquisque sibi quadam potestate regali, si coercet in se corporis luxus, et servituti redigat carnem suam. Ideoque dictum est: *Regnum Dei intra vos est* (*Luc.* xvii. 21). Unde pulchre ait ad animam: *Exi*, id est, exi a servitio, exi a carnis imperio atque dominatu: exi non in carne, sed in spiritu: exi ad regimen potestatis. Ideoque addidit: *Pasce hædos tuos*. Rege ea quæ in sinistra tua sunt nam si non regantur, facile labuntur. Coerce petulantiam, lasciviam tui corporis, et luxuriam irrationabilem: edoma leves motus (14), pasce eos non in corporeis tabernaculis, sed in tabernaculis pastorum, qui regere gregem norunt. Sunt enim amabilia tabernacula Israel sicut nemora obunbrantia super flumen, in quibus anima tanquam in prociectu bellico sita bonam exercet militiam, incursus explorat hostiles, virtutis labore quærit victoriam, ut possit equæ illi quæ Salomonis est (*Cant.* 1, 8) comparari, velox ad currendum, habilis ad partum, quoniam fecunditas animæ desideratur et quæritur.

17. Hæc ergo equa pretiosa est et currus Pharaos veloces, quod aliqui ad Ecclesiam referunt et ad populum. Sed de hoc mysterio alibi sæpius diximus, et maxime in psalmo centesimo octavo decimo (serm. 2 in *Psal.* cxxviii). Hoc autem loco de anima dicendum suscepimus. Hujus equæ similis æstimatur hæc anima, hoc est, prophetiæ vel apostolicæ virtutis, quod in eorum annumeretur grege, qui fecunditate prædicationis suæ totius orbis terrarum spatia refererunt, et quamvis in corpore constituti, nulla tamen cursus spiritualis sensere dispendia. Ideoque laudatur quod cælesti sibi illuminante præcepto, jam speciosa, jam pulchra sit, quæ vultu præferat castitatis decorem, et redimicula cervicis attollat, in qua sunt patientiæ et humilitatis insignia. Talis animæ diligebat Isaac verus decorem, humilitatem, patientiam, et ideo partus ejus avide requirebat.

18. Concepit autem Rebecca, et patientia sua nodum sterilitatis absolvit. Quid autem pariat prophetica atque apostolica anima consideremus, et quomodo pariat: *Abit, inquit, interrogare Dominum* (*Gen.* xxv, 22), quia exultabant infantes in utero ejus. Et responsum accepit: *Dux gentes in utero tuo sunt* (*Ibid.* 23); eo quod nihil sponte præsumat: sed in omnibus summum Deum præselem poscat suorum consiliorum: simul plena pacis atque pietatis duos populos sua fide et præ-

(14) Mss. Big. et Ebr., *petulantiam lasciviam tui corporis, et luxuriæ irrationabilis edoma leves motus. Pasce, etc.*

(15) Rom. edit. *nam quos foderat Abraham pater ejus, obstruxerunt et impleverunt terra... patris ejus. Eadem multos Scripturæ locos passim infarcit, quos nusquam alibi reperias.*

A dicatione connectat, et tanquam utero suo claud

363 19. Quæ non immerito soror magis quam uxor appellatur, eo quod mitis atque pacifica anima communis magis pietatis quam specialis copulæ nomen accipiat, et quia universis magis quam uni se existimet obligatam.

20. Fodit autem puteos Isaac, et plurimos quidem, quos foderat pater ejus (15), et repleverant illos post mortem Abraham patris illius, alienigenæ. Præ cæteris tamen fodit hos puteos, unum in convalle Gerarum, et invenit ibi puteum aquæ vivæ: et litem fecerunt pastores Gerarum cum pastoribus Isaac, eo quod aquam sibi ejus putei quasi propriam vindicabant, et vocavit nomen ejus Injustitiam. Et fodit alium puteum, in quo orta est disceptatio, et imposuit illi nomen Inimicitias. Et fodit tertium, in quo lis nulla inter pastores commissa est, et vocavit eum Latitudinem. Fodit et puteum Juramenti, et non invenit in eo aquam, et vocavit eum puteum Juramenti (16).

21. Quis hæc legens, terrena magis quam spiritualia opera esse arbitretur, quod vel Abraham fodit puteos, vel Isaac, tanti videlicet patriarchæ, vel etiam Jacob, sicut et in Evangelio (*Joan.* iv, 12) reperimus, velut fontes quidam generis humani, et specialiter devotionis ac fidei. Quid est enim puteus aquæ vivæ, nisi profundæ altitudo doctrinæ? Unde et Agar ad puteum angelum vidit, et Jacob ad puteum Rachel sibi invenit uxorem: Moyses quoque secus puteum futuri locavit merita prima conjugii.

C 22. A puteo igitur visionis, aperire Isaac adorsus est puteos, et bono ordine, ut ejus putei aqua primum rationabile animæ, oculumque ejus dilueret et foveret, quo visum ejus faceret clariorem. Fodit etiam alios puteos plures. Unde et scriptum est: *Bibe aquam de tuis vasis, et de puteorum tuorum fontibus* (*Prov.* v, 15). Quanto plures fuerint, tanto est uberius redundans gratiarum. Fodit tamen puteum, quem foderat pater ejus Abraham, de quo litem fecerunt pastores Gerarum, hoc est, maceriæ. Ubi enim maceria, ibi divisio inter repugnantes, ibi injustitia; et ideo vocavit Injustitiam. Alium quoque fodit, et orta dissensione, vocavit eum Inimicitias. In quibus videtur elucere doctrina moralis, eo quod sublato pariete maceriæ, solutæ sint in carne hominis inimicitia, et tacta sint utraque unum in figura per Isaac, in veritate per Christum, meritoque postea pura aqua in eo puteo sit reperta, tanquam doctrina moralis utilis ad hauriendum. Puteus quoque Latitudinis quid aliud significat nisi de naturalibus disciplinam? Qua causa et Latitudo dicitur, quia sine contentione,

(16) Edit. Rom., *Fodit et alium puteum, et nuntiantes servi invenisse se in eo aquam, vocavit eum, etc., ne correcte quidem. Duo mss., Fodit et puteum juramenti. Etenim invenit in eo aquam, et vocavit, etc.* Reliqui vero mss. et edit. nobiscum faciunt: imo et LXX Interpretum auctoritas, quos adi Gen. xxvi, 32, et notas Nobilii ibidem.

sine lite, jam quietus atque securus est, qui mundana hæc et sensibilia fuerit supergressus. Unde superatis jam adversantibus et alienigenis cogitationibus (quid enim tam alienum quam omnia sæcularia, quæ perpetua esse non possunt) potest sapiens dicere: *Dilatavit Dominus nobis, et auxit nos super terram* (Gen. xxvi, 22), quia terrena transcendit. Ultimus est puteus **364** Juramenti, in quo ei visus est Deus, et ait ei: *Noli timere* (17), *tecum enim sum* (Ibid. 24). Et benedixit eum. Hæc doctrina jam mystica est.

23. Habes hæc in Salomone; quia Proverbia ejus moralia, Ecclesiastes naturalis, in quo quasi vanitates istius despicit mundi, mystica ejus sunt Cantica canticorum. Habes et in propheta: *Seminale vobis ad justitiam, vindemiate ad fructum vitæ, illuminate vobis lumen cognitionis* (Osee x, 12). Hoc est enim lumen cognitionis, habere charitatis perfectionem. Ideoque dictum est: *Noli timere*; charitas enim timorem excludit foras. Ut cognoscamus autem quia et Salomon ita hos interpretatus est puteos, ut ad moralem doctrinam, et naturalem referret, et mysticam, in singulis libris suis quos de moralibus, vel naturalibus, vel mysticis scripsit, posuit hos puteos.

24. Nam et in Proverbiis cum declinandam speciem diceret sæcularis illecebræ, ait: *Bibe aquam de tuis vasis, et de puteorum tuorum fontibus, et superfluant tibi aquæ de tuo fonte* (Prov. v, 15). Et infra: *Fons aquæ tuæ sit tibi proprius, et jucundare cum uxore* (Ibid. 18); eo quod (18) adversus tentamenta mundi remedio nobis vera sapientia sit, moralis quoque doctrina, quæ imaginem mundanæ voluptatis meretriciis quibusdam illitam fucis irriguo suo diluat, et fluente sui fontis abstergat.

25. De naturalibus quoque habes in Ecclesiaste dictum: *Feci mihi piscinas aquarum ad irrigandum ex his saltum germinantem* (Eccle. ii, 6). Neque te moveat quod pro puteo piscinas posuit; quia et Moyses puteum Latitudinis dixit, eo quod a sollicitudine omni et angustiis absolvitur, qui mundum hunc pia mente transcenderit. Non immerito ergo piscinas habet Ecclesiastes, qui vidit nullam abundantiam esse sub sole: sed si quis abundare velit, in Christo abundet.

26. Et de mysticis puteus superest nobis, quem etiam ipsum reperimus in Canticis canticorum, dicente Scriptura: *Fons hortorum, puteus aquæ vivæ, et impetu descendens a Libano* (Cant. iv, 15). Etenim si mysteriorum altitudinem persequaris, puteus tibi videtur tanquam in profundo sita mystica esse sapientia: si vero haurire velis affluen-

tiam charitatis quæ major et uberior est quam fides et spes, tunc tibi fons est. Exuberat enim charitas, ut et haurire eam cominus, et rigare ejus affluentia hortum tuum possis spiritalibus fructibus redundantem. Et quia ultra ipsum puteum (19) Latitudinis est, qui charitatem habet, ideo dixit, quia ubi charitas est, ibi impetus magnus descendit a Libano. Ne quid autem moveat quod et puteum et fontem eundem dixit, etiam Evangelium te instruat, in quo scriptum est: *Quia venit Jesus in civitatem Samariæ, quæ dicitur Sychar, juxta prædium quod dedit Jacob Joseph filio suo. Erat autem ibi fons Jacob. Et fatigatus, inquit, sedebat sic super puteum* (Joan. iv, 6, 6). Unde ad mysticam doctrinam hunc referri puteum etiam ibi cognoscimus quia ibi Samaritana illa, id est, custos (custos autem cœlestium præceptorum) hausit de puteo illo divina **365** mysteria, cognoscens quia Deus spiritus est; et non in loco adoratur, sed in spiritu, et quia Messias Christus est (20) (Ibid. 24, 25). Et ideo qui adhuc expectatur a Judæis, jam venit. Quibus auditis, mulier illa quæ speciem Ecclesiæ gerit, legis sacramenta cognovit, et credidit.

27. In ipso quoque Canticorum libro Salomon hanc triplicem sapientiam evidentem expressit; licet in Proverbiis dixerit (Prov. xxii, 20), ut tripliciter sibi scriberet, qui sapientiam ejus vellet audire. Ait ergo in Canticis Sponsa de Sponso, *Ecce es sponsus consobrinus meus equidem pulcher: acclinatio* (21) *nostra opaca, trabes domorum nostrarum cedri, lacunaria nostra cupressi* (Cant. i, 15 et 16). Possumus hoc de moralibus accipere. Ubi enim requiescit Christus et Ecclesia, nisi in operibus suæ plebis? Denique ubi impudicitia, ubi superbia, ubi iniquitas erat, ibi ait Dominus Jesus: *Filius autem hominis non habet ubi caput suum reclinet* (Matth. viii, 20).

28. De naturalibus autem quid accipimus? *In umbra, inquit, ejus concupivi et sedi, et fructus ejus dulcis in faucibus meis* (Cant. ii, 3.) Qui enim terrena supergreditur, et cui mundana moriuntur (quoniam crucifigitur ei mundus, et ipse mundo) omnia quæ sunt sub sole refugit et contemnit.

29. De mysticis quoque ait: *Introduc me in domum vini, constitue in me charitatem* (Ibid. 4). Etenim sicut vineam suam vitis, ita Dominus Jesus populum suum quasi vitis æterna quibusdam brachiis charitatis amplectitur.

30. Considera singula. In moralibus flos est, et inter spinas lilius, sicut ipse ait: *Ego flos campi, et lilius convallium* (Ibid. 1). In moralibus ergo

(17) Rom., edit., *Ego sum Deus Abraham patris tui, ne timeas.*

(18) Addit Rom. edit., *quæ ab adolescentia tua; eo quod, etc.*

(19) Ita sex mss. melioris notæ. Unus, *Et quia ultra ipsum puteus, etc.* Tres alii, et cunctæ edit., *Et quia ipse puteus, etc.*

(20) Edit., *Et quia Messias venit qui Christus est.*

Mss., *Et quia Messias Christus est.*

(21) Sic mss. octo probatiores. Alii aliquot, ac vet. edit., *Ecce sponsus est consobrinus meus. Et ideo pulchra acclinatio, etc.* Rom. vero, *Ecce pulcher es consobrinus meus, ecce pulcher es, et decorus; acclinatio nostra, etc.* LXX interp., Ἰδοὺ ἐ καλὸς ἀδελφιδός, μου, καὶ γε ὠραῖος, πρὸς κλίνῃ τῶν σὺσκιος. Vide Notas Nobilii ad hunc versum.

flos est. In naturalibus sol justitiæ, qui oriens et resurgens illuminat, occidens obumbrat. Cave ne tibi occidat, quia scriptum est. *Sol non occidat super iracundiam vestram* (Ephes. iv, 26). In mysticis charitas est, quia plenitudo legis est Christus. Et ideo Ecclesia quæ diligit Christum, vulnerata est charitate.

31. Hanc itaque charitatem suscitatur, et resuscitat donec vocem ejus accipiat, et præsentiam ejus arcessat; quia quæsitus non solum venit, sed etiam saliens venit: *Saliens super montes, et transiliens super colles* (Cant. ii, 8). Super majoris gratiæ animas salit, inferioris transilit. Vel sic: saliens quomodo venit? Saltu quodam venit in hunc mundum. Apud Patrem erat, in Virginem venit, et ex Virgine in præsepe transilivit. In præsepi erat, et fulgebat in cælo, descendit in Jordanem, ascendit in crucem, descendit in tumulum, surrexit e tumulo, et sedet ad Patris dexteram. Inde quasi hinnulus cervorum, qui desiderat ad fontes aquarum, descendit ad Paulum, et circumfalsit eum, et exsilivit super Ecclesiam sanctam, quæ est Bethel, quod dicitur domus Dei. Pauli enim vocatio Ecclesiæ firmitudo est.

32. Venit ergo, et primo post parietem est, ut inimicitias animæ et corporis solvat, sublato pariete qui impedimentum concordiæ videbatur adferre. Deinde prospicit per fenestras. Quæ sint fenestræ audi prophetam dicentem: *Fenestræ apertæ 366 sunt e cælo* (Isa. xxiv). Prophetas utique significat, per quos Dominus genus respexit humanum priusquam in terras ipse descenderet (22).

33. Et hodie si qua eum anima multum requirat, multum merebitur misericordiæ; quoniam qui multum requirit, plurimum debetur ei. Si qua ergo anima eum studiosius quærat, longe audit vocem ejus: et quamvis ab aliis requirat, præ ipsis a quibus quærit (23), audit vocem ejus. Videt eum salientem ad se venire, id est, prope- rantem atque currentem, et transilientem eos qui infirmo corde virtutem ejus capere non possunt; denique prospicientem per ænigmata prophetarum, legendo eos et tenendo eorum sermones videt eum prospicientem, sed quasi per fenestram, non adhuc quasi præsentem. Videt eminentem super retia. Quid est hoc, nisi forte quia illa retia nobis sunt, non illi. Retia sunt, eo quod adhuc illa anima intra sensibilia et mundana sit, quæ mentem hominis capere, et quodam sinu proprio consueverunt involvere. Posito ergo adhuc in sæcularibus, sed tamen quærenti eum per retia se ostendit.

34. Denique dicit ad animam ejusmodi: *Exsurge, veni proxima mea* (Cant. ii, 10), id est, exsurge a delectationibus mundi, exsurge a terrenis, et veni

A ad me, quæ adhuc laboras, et onerata es, quia sollicita es quæ sunt mundi. Veni supra mundum, veni ad me, quia ego vici mundum. Veni prope me jam pulchra æternæ vitæ decore, jam columba, id est, mitis aque mansueta, jam tota plena gratiæ spiritalis. Jure ergo jam retia timere non debet, cum is vocet ad se animam, qui tentamentis et retibus mundi non potuit capi. Nam cum nos homines ambulemus in medio loqueorum, per appetentiam escæ retibus simul et laqueis obnoxii sumus. Ille in corpore positus retia non timebat, sed eminebat super retia, id est, super tentamenta mundi, et corporis passiones; imo et alios eminare faciebat. Ideoque etiam hanc animam fundare volens dicebat: *Exsurge, veni proxima mea, noli timere retia.*

B 35. *Jam præterit hyems* (Ibid., 11), id est, venit pascha, venit indulgentia, venit remissio peccatorum, cessavit tentatio, imber abiit, procella abiit et quassatio. Ante adventum Christi hyems est, post adventum ejus flores sunt. Unde ait: *Flores visi sunt in terra* (Ibid., 12). Ubi ante spinæ, ibi nunc flores. *Tempus, inquit, secandi advenit* (Ibid.). Ubi ante desertum, ibi nunc messis est. *Vox turturis audita est in terra nostra* (Ibid.). Bene addidit propheta, *Nostra*, quasi admirans quod ubi ante impudicitia, ibi nunc castitas.

C 36. *Ficus protulit grossos suos* (Ibid., 13). Quæ ante quasi infructuosa jubebatur excidi, hæc fructus ferre jam cœpit. Sed quid dubitas quia grossos dixit? Priores discutit, ut posteriores meliores afferat. Grossus sicut Synagogæ fructus abjicitur, Ecclesiæ autem renovatur.

D 37. Et quamvis plena tranquillitas sit, et adleverint mysteria, iterum tamen dicit: *Surge secunda 367 integumento petriæ* (Ibid., 14), id est, tuta præsidio passionis meæ, et fidei munimento. Suxerunt enim mel de petra, et oleum de firmissima petra. Hoc integumento animæ piorum indutæ, jam nudæ non sunt, et hæc illis est præmunitio. Ideoque et hæc animæ ait: *Et veni tu, columba mea, integumento petriæ juxta præmunionem, ostende mihi faciem tuam, et insinua vocem tuam* (Ibid.). Hortatur ad confidentiam, ut non erubescat crucem Christi, nec ejus signaculum. Hortatur ad confessionem, vult omnes insidias demoveri; ut bonus odor fidei spiret, ut dies fulgeat, ut adversæ noctis umbra non noceat; quoniam qui juxta Christum est dicit: *Nox præcessit, dies autem appropinquavit* (Rom. xiii, 12). Est et umbra sæcularium quæ præterit, et dies cælestium Christus qui sanctis suis lucet. Accipit hæc anima bona pignora charitatis.

CAPUT V.

Sponsus denuo sublapsus ab anima in cubili in

(22) Edit. quædam Paris., *ad genus respexit humanum; priusquam ipse descenderet, et locutus est.* In ant. autem edit. deest *respexit*, ac *vocula, et.* In mss. vero legitur ut in contextu.

(23) Omnes edit., *ab aliis requiratur, præ ipsis a quibus quæritur, etc.* Mss. e contrario *ab eis requirat, etc.*

noctibus, etc., incassum quæritur, et quare? Idem tamen postea invenitur: quomodo ipse teneri debeat? Hunc deinde cum sponsa e deserto ascendentem filix Jerusalem mirantur, atque ad thalamum prosecutæ epithalamio celebrant. Ipse quoque animam propius vocatam variis laudibus exornat.

38. *Tertius animæ processus.* — Sed quia semper solliciti esse debemus, semper intenti; et quia Verbum Dei sicut capreola exsilit, aut sicut hinnulus cervorum, semper vigilet anima, et prætentat quæ requirit eum, et quæ tenere desiderat. Ideo quasi sublapsus sibi, *In cubili*, inquit, *meo, in noctibus quæsivi quem dilexit anima mea* (Cant. III, 1). Qui bene quærit, in cubili quærat, in noctibus quærat, nec dies feriat, neque noctes sit. Nullum tempus vacet a pietatis, officio; et si non invenerit primo, perseveret in requirendo. Ideoque dicit: *Exurgam itaque, et quæram in civitate, in foro, in plateis* (Ibid. 2). Et fortasse ideo non invenit adhuc, quia in foro quæsivit, ubi lites sunt; in plateis, ubi nundinæ rerum venalium. Non enim ulla Christus pecunia comparatur.

39. Possumus et sic intelligere: In cubili quærit Christum, quæ quærit eum cum tranquillitate, cum pace. In noctibus quærit, quoniam per parabolas loquebatur. Posuit enim tenebras latibulum suum; et nox nocti indicat scientiam. Deinde quoniam quæ dicimus in corde nostro, ea nos compungere in cubilibus debent. Sed tamen nec sic invenit, et ideo dicit: *Exurgam*, id est, erigam, et attollam intentionem meam, quæram impigre, quæram sollicite: introibo in civitatem. Est et anima quæ dicit: *Ego civitas munita, ego civitas obsessa* (Isa. XXVII, 3). Est civitas munita per Christum, est civitas illa Hierusalem in cælo in qua abundant divinæ legis interpretes, et disciplinæ periti: per eos Verbum Dei quæritur. *Quæram*, inquit, *in foro* illius civitatis, in illo foro ubi tractant jura consulti, ubi oleum venditur, quod Evangelicæ virgines emunt (Matth. XXV, 9) ut semper faces suæ luceant, nec eas fumus iniquitatis exstinguat. *Quæram*, inquit, *in plateis* in quibus superfluent aquæ de illis fontibus prorumpentes, **368** de quibus Salomon dicit esse potandum (Prov. V, 15).

40. Dum quærit igitur Christum, invenit custodes qui in ministerio sunt, ab his requirit (Cant. III, 3). Sed anima quæ Deum quærit, etiam custodes transit. Sunt enim mysteria quæ etiam Angeli concupiscunt videre. Unde Petrus ait: *Nuntiata sunt*, inquit, *vobis per eos quibus evangelizaverunt, Spiritu sancto misso de cælo, in quem concupiscunt angeli prospicere* (I Petr. I, 12). Ergo qui transierit custodes, Verbum invenit. Transivit Johannes, qui Verbum apud Patrem invenit (Joan. I, 1).

41. Multi quoque sunt qui in otio quærunt Christum, et non inveniunt, et inveniunt eum in

(24) Rom. edit. ex uno Vat. cod., *veniamus ad Magdalenam, veniamus et ad alteram Mariam.*

(25) Quæ inseruntur inter voces, *tu tene* et,

persecutionibus, et cito inveniunt. Et ideo quasi post tentationes, quia periculis fidelium suorum adest: *Quam modicum* inquit, *cum transivi ab eis, inveni eum, tenui eum, et non dimisi eum* (Cant. III, 4). Omnis enim qui quærit, invenit, et qui invenerit, adhærere debet, ne possit amittere.

42. Et quoniam per Evangelium in terris videmus cœlestia mysteria figurata, veniamus ad illam Mariam (24), veniamus et ad Magdalenam. Consideremus quemadmodum Christum in cubili corporis sui in quo defunctus jacebat, in noctibus quæsiverint, quando dixit illis angelus: *Jesum qui crucifixus est quæritis; non est hic, surrexit enim. Quid igitur quæritis viventem cum mortuis* (Matth. XXVIII, 5-7; Luc. XXIV, 5)? Quid quæritis in sepulcro eum qui jam in cælo sit? Quid quæritis in vinculis sepulturæ universorum vincula solventem? Non sepulcrum huic sedes, sed cœlam est. Ideo dixit una ex his: *Quæsivi eum, et non inveni eum* (Cant. III, 1).

43. Tamen dum vadunt Apostolis nuntiare, miseratus quærentes *occurrit eis Jesus dicens: Avete. Illæ autem accesserunt, et tenuerunt pedes ejus, et adoraverunt eum* (Matth. XXVIII, 9). Tenetur ergo Jesus, sed delectatur sic teneri, quia fide tenetur. Denique delectavit eum et illa mulier quæ tetigit eum, et curata est sanguinis fluxu, de qua dixit: *Tetigit me aliquis, nam sentio virtutem de me exisse* (Luc. VIII, 46). Tange ergo, et fide tene eum, et constringe fideliter pedes ejus, ut virtus de eo exeat, et sanet animam tuam. Et si dicat: *Noli me tangere* (Joan. XX, 17), tu tene (25). *Nondum enim ascendit ad Patrem meum*, dixit semel. Dixit: *Noli me tangere*, quando resurrexit: aut forte illi dixit quæ putabat furto esse sublatum, et non virtute propria resuscitatum. Denique in alio libro habes, quia tenentibus pedes et adorantibus dixit: *Nolite timere* (Matth. XXVIII, 10). Tene ergo et tu, anima, sicut tenebat et Maria, et dic: *Tenui eum, et non dimittam* (Cant. III, 4), sicut dicebant ambæ: *Teneamus te. Vade ad Patrem, sed non relinquant Evam, ne iterum labatur. Tecum eam ducito, jam non errantem, sed arborem vitæ tenentem. Rape tuis pedibus inhærentem, ut tecum ascendat: noli me dimittere, ne iterum serpens venena sua fundat, ne iterum quærat femineum mordere vestigium, ut supplantet Adam. Dicat ergo anima tua: Teneo te, et inducam te in domum matris meæ; et in secretum ejus quæ concepit me, ut cognoscam mysteria tua, ut hauriam sacramenta tua. Suscipe igitur Evam jam non ficulneæ foliis adopertam, sed sancto amictam Spiritu, et nova gratia gloriosam; quia jam non tanquam **369** nudata absconditur: sed tanquam circumdata vestimenti splendore fulgentis occurrit, quia vestit eam gratia. Sed nec Adam primo nudus erat*

dixit noli, in edit. desiderabantur: sed omnium mss. auctoritate restituta sunt.

quando cum innocentia vestiebat (*De Pœnit.* dist. A 2, cap. *Sed nec Adam.*)

44. Videntes itaque eam filiæ Jerusalem Christo inhærentem, et adhuc ascendentem cum eo (dignatur enim quærentibus frequenter occurrere, et condescendere ut eos elevet) dicunt: *Quæ est hæc quæ ascendit a deserto* (26) (*Cant.* III, 6)? Desertus hic terræ locus et incultus videtur, sentibus et spinis nostrorum obsitus delictorum. Mirantur videlicet quomodo anima quæ ante in inferno (27) derelinquebatur, inhæreat Dei Verbo, et ascenderit sicut vitis propago, in superiora se subrigens, velut fumus natus ex igni, atque alta petens, tum præterea bonis operibus flagret (28). Odor autem ille orationis piæ redolet suavitate, quæ dirigitur sicut incensum in conspectu Dei. Et in Apocalypsi legimus quod, *Ascendit fumus incensorum de orationibus sanctorum* (*Apoc.* VIII, 4), quæ incensa deferuntur per angelum, sanctorum orationes scilicet, super altare illud aureum quod est ante sedem Dei, et tanquam piæ preceationis suave fragrat unguentum; quia de æternorum et invisibilium, non de corporalium petitione compositum est: præcipue tamen redolet et thus, eo quod peccatis mortua sit, et Deo vivat.

45. Hanc igitur ascendentem et non resistantem videntes, et meritorum ejus odoribus delectatæ, agnoscentes quoque Salomonis illius pacifici esse sponsam, etiam comitatu sedulo prosequuntur usque ad lectum Salomonis (*Cant.* III, 7), eo quod ei vera requies in Christo debeat. Lectus enim sanctorum Christus est, in quo universorum fessa sæcularibus præliis corda requiescunt. In hoc lecto requievit Isaac, et benedixit filium juniorem dicens: *Major serviet minori* (*Gen.* xxv, 23). In hoc lecto recubans Jacob benedixit duodecim Patriarchas. In hoc lecto recubans archisynagogi filia surrexit a morte. In hoc lecto jacens viduæ defunctus mortis vincula Christi vocatus voce dissolvit.

46. Perducta igitur sponsa usque ad sponsi requiem, nuptiale canunt carmen dicentes filiabus Jerusalem: *Egredimini, et videte regem Salomonem in corona qua coronavit eum mater ejus in die sponsalium ejus* (*Cant.* III, 11). Canunt epithalamium, et vocans cæteras potestates cœlorum, vel animas, ut videant charitatem quam circa filias Jerusalem habet Christus. Unde et meruit coronari a matre quasi filius charitatis, sicut Paulus ostendit dicens: *Quia Deus eripuit nos de potestate tenebrarum, et transtulit in regnum filii charitatis suæ* (*Coloss.* I, 13). Charitatis itaque filius et ipse charitas est, non ex accidentibus habens charitatem: sed habens semper in substantia sua regnum, de quo dicit: *Ego in hoc natus sum* (*Joann.* XVIII, 37). Ideoque

(26) Mss. aliquot, *quæ descendit a deserto?*

(27) *In inferno supple loco*, hoc est, terra quæ ita dicitur respectu cœli, quod supernum est.

(28) Edit. Rom. cum mss. aliquot, *bonis operibus flagret.*

dicunt: *Egredimini*, id est, exite de sollicitudinibus et cogitationibus sæculi, exite de angustiis corporalibus, exite de vanitatibus mundi, et videte quam rex pacificus in die sponsalium suorum habeat charitatem, quam gloriosus 370 sit, quia corporibus resurrectionem dedit, et animas sibi junxit. Hæc magni est corona certaminis, hoc præclarum munus sponsalium Christi, sanguis ejus et passio. Quid enim plus potuit dare, qui sibi etiam non pepercit, et pro nobis in mortem animam suam obtulit (29)?

47. Ipse quoque Dominus Jesus delectatus fide animæ hujus, confessione, gratia, et collaudatis ejus meritis, propius eam advocat dicens: *Ades huc a Libano, sponsa, ades huc a Libano: transibis et pertransibis a principio fidei a capite Sanyr, et Hermonum, a speluncis leonum, a montibus pardorum* (*Cant.* IV, 8), hoc est: Egredere de corpore, et totam te exue. Non potes enim mihi adesse, nisi ante peregrineris a corpore, quoniam qui in carne sunt, peregrinantur a Dei regno. *Ades*, inquit, *Ades*. Bene repetivit, quia sive præsens, sive absens, adesse et placere Domino Deo tuo debes. *Adesto præsens, adesto absens* etsi adhuc in corpore es. Mihi enim omnes præsentis sunt, quorum fides mecum est. *Adest mihi*, qui exiit de sæculo. *Adest mihi* qui me cogitat, me intuetur, de me sperat, cui ego portio sum. *Adest mihi*, qui abfuerit sibi. *Adest mihi*, qui se negaverit sibi. Ille mecum est, qui intra se non est, quoniam qui in carne est, non est in spiritu. Ille mecum est, qui ex se ipso egreditur. Ille juxta me est, qui extra se fuerit. Ille mihi integer est, qui propter me perdidit animam suam. Et *ides, ades, sponsa, ades, transibis a principio fidei*. Transit et pertransit e terris, et pertransit quæ ad Christum (30) pervenit. Transit fidei merito, et operum claritate, quæ lucet sicut Sanyr et Hermonum, hoc est, via lucernæ transit devictis temptationibus sæculi, et superatis nequitiis spiritualibus, legitimi petens coronam certaminis; et ideo meruit Christo judicante laudari.

48. *Hortus conclusus soror mea sponsa, hortus conclusus, fons signatus, emissiones tuæ paradisi malorum granatorum cum fructu pomorum Cypræ* (*Cant.* IV, 12, 13). Laudatur sponsa, eo quod hortus sit, habens in se odorem agri illius pleni, de quo dicit Isaac; *Odor filii mei tanquam odor agri pleni* (*Gen.* XXVII, 27). Bona ergo anima fragrat odore justitiæ. Et fortasse ager est patriarcha; hortus est anima inferioris alicujus, quasi agri portio, et hortus clausus, ne incursetur a bestiis, et fons signatus quæ integritate signaculi perseverantiaque

(29) Mss. aliquot melioris notæ, *et pro nobis mortem suam obtulit.*

(30) Edit. omnes, *Ades desponsata... et pertransit cæteros, quæ ad Christum*, etc. Nobis mss. fere omnium lectio magis probatur.

fidei (31) propria peccata diluerit. Nam quæ de Ecclesia accepit, habet quod ad virginitatis gratiam referat, eo quod in paradiso delectationis posita sine labore fructus capiat spirituales, ut ei patriarcharum animæ rurali quodam labore fructus suos conferant (32), quo ista capere possit perpetuam suavitatem. Quæ merito fons signatus dicitur, eo quod imago Dei invisibilis in illa exprimitur. Laudant etiam munera animæ quæ missa sunt a sponso (33), quibus dotata veniebat. Dos autem piæ animæ boni odores sunt, myrrha, aloe, crocum, quibus spirat hortorum gratia, et peccatorum fœtor aboletur.

49. Itaque tanto securo præconio conquiescere **371** aquilonem gravem ventum petit, ne flores discutiat, spirare austrum (*Cant.* iv, 16), id est, vult hiemem præterire, et mollioris flatus vernare temperiem. Invitat sponsum in hortum suum (*Cant.* v, 1). Descendit sponsus, et fructum ejus diversitate delectatus, lætatur quod invenerit fortio-rem cibum, invenerit etiam dulciorem. Est enim velut panis quidam verbi, et mel: alius vehementior, alius suasorius sermo (34). Est et fides alia ferventior, ut vinum: alia lucidior, ut succus est lactis. Hunc cibum Christus epulatur in nobis, hoc poculum bibit, et ejus potus ebrietate nos provocat, ut ad meliora et optima ab inferioribus faciamus excessum.

CAPUT VI.

Tribus superioribus, perfectæ animæ processibus strictim repetitis de quarto fusius disputat. In hoc anima dormiens a sponso excitatur. Sed dum moras trahit in surgendo, transit, Verbum. Ipsa vero exiens, per vulnera charitatis requisitum vix tandem invenit, atque ita tenet, ut jam amplius non amittat.

50. Audiens hæc anima hausit mysteriorum ebrietatem cœlestium, et velut soporata a vino, et quasi in excessu vel stupore posita dicit: *Ego dormio, et cor meum vigilat* (*Cant.* v, 2). Tum Verbi præsentis lumine percussa, cum oculis requievisset inflexis excitatur a Verbo. Quartus autem hic processus est animæ. Primo etenim charitatis impatiens, et Verbi moras non ferens rogabat, ut oscula mereretur, et meruit desideratum videre. Secundo introducta quoque in cubiculum regis, cum mutua misceret alloquia, in umbra ejus requievit, et subito Verbum ei de medio sermone discessit, quæ-
D renti tamen non diu abfuit, sed saliens supra montes et transiliens super colles advenit. Nec multo post quasi capreolus, aut cervorum hinnulus dum affatur

(31) Edit. omnes, et pauci mss. *quæ integritate signaculi perseverante, quæ fide, etc.* Alii vero plures et potiores... *perseverantiaque fidei*. Rursus post tria verba, mss. quinque, *Nunquid Ecclesia accipit Habet quod, etc.*; duo, *Nunquid non Ecclesia accipit quod habet, ut, etc.* Alii partim, *Nam qui de Ecclesia acceperit, habet quod, etc.* partim cum edit. ant. ut nos in textu.

(32) Codex Long. *ut patriarcharum animæ rurali quodam amne sine labore fructus suos conferant.*

A dilectam, exsilivit et reliquit. Tertio cum in cubili, et noctibus, in civitate, in foro, et in plateis quæsitum non reperisset, aliquando orationibus suis gratiaque revocavit (35), adeo ut etiam proprius vocaretur a sponso. Quarto ipsa jam ab eo dormiens excitatur, quamvis corde vigilaret, ut continuo vocem pulsantis audiret. Sed moram passadum surgit, quia velocitatem Verbi non poterat comprehendere, dum aperit ostium, transivit Verbum, et ipsa exivit in verbo ejus, et per vulnera requisitum, sed vulnera charitatis, vix tandem invenit, et tenuit, ut postea non amitteret. Ad summam hæc compendioso sermone perstrinxi (*Sup. cap.* 3, 4 et 5). Nunc discutiamus singula.

B 51. Et si dormias, si modo devotionem animæ tuæ noverit Christus, venit, et pulsat ejus januam, et dicit: *Aperi mihi, soror mea* (*Cant.* v, 2). Bene soror, quia nuptiæ spirituales sunt Verbi atque animæ. Neque enim animæ noverunt conjugiorum fœdera, et usus copulæ corporalis, sed sunt sicut angeli in cœlo. *Aperi, inquit, mihi, sed extraneis claude: claude sæculo, claude mundo, neque ipsa foras ad illa materialia prodeas, neque tuum relinquens lumen, alienum requiras, quia materiale* **372** *lumen tenebrosam infundit caliginem, ut non videatur lumen veræ gloriæ. Aperi ergo mihi, noli aperire adversario, neque locum des diabolo. Aperi ipsam te mihi, noli coarctari, sed dilatare, et adimplebo te. Et quia decurso orbe terrarum, plus molestarium et offensionis reperi, nec facile habui ubi requiescerem: ideo tu aperi, ut in te Filius* C *hominis reclinet caput, cui non est requies nisi supra humilem et mansuetum.*

52. Audiens anima: *Aperi mihi... et caput roris plenum* (*Ibid.*), hoc est, tentationibus sæcularibus subito turbata, et quasi surrectura quæ surgere jubebatur, ait, cum aloem redoleret et myrrham, insignia sepulturæ: *Exui tunicam meam, quomodo induam eam? Lavi pedes meos, quomodo inquinabo eos* (*Ibid.* 3)? Veretur enim ne iterum in tentationes resurgat, ne iterum in culpam redeat atque peccatum, et egressus suos virtutumque processus terrenis incipiat vestigiis inquinare. Certe etiam hoc modo perfectionem virtutis suæ indicat, quæ tantam Christi meruit charitatem, ut ad eam, veniat, et pulset januam ejus, et veniat cum Patre et cœnet cum eadem anima, et ipsa cum eo, sicut in Apocalypsi dixit Joannes (*Apoc.* iii, 20). Etenim cum in superioribus audisset: *Ades huc a Libano, sponsa, ades huc a Libano* (*Cant.* iv, 8), et cum ad-

(33) Plures mss. *quæ missa sunt sponso*. Unus aut alter, *quæ missa sunt sponsæ*. Alii, ac edit. *quæ missa sunt a sponso*.

(34) Mss. Ebr. et Colb. in corpore, ac Big. in glosa, *sermo alius vehementior, alius suavior*. Sed in aliorum atque edit. omnium lectione nihil mutandum.

(35) Cunctæ edit. cum paucis mss. *gratia quærentem revocavit*. Non male. At mss. octo, *gratiaque revocavit*, id est, gratia et favore quibus anima valet apud sponsum.

verteret in carne se Christo adesse non posse, sed tunc adesse, si adesset in spiritu, conformans se ad ejus voluntatem, ut esset et ipsa conformis imagini Christi, jam non sentit carnis exuvias, jam quasi spiritus exuit se corporis conjunctione, jam quasi oblita, et quæ si velit, copulæ illius meminisse non possit, ait : *Exui tunicam meam, quomodo induam eam?* Exuit enim tunicam illam pelliceam, quam acceperunt Adam et Eva post culpam, tunicam corruptelæ, tunicam passionum. *Quomodo induam eam?* Non requirit ut induat : sed ita significat abjectam, ut jam indumento sibi esse non posset. *Lavi pedes meos, quomodo inquinabo illos?* hoc est, Vestigia mea lavi, dum egrederer, ac me elevarem de corporis contubernio, de illa connectione et familiaritate carnalis amplexus (36), quomodo inquinabo ea, ut in corporis claustrum, et illum tenebrosam passionum ejus carcerem revertantur?

53. Dum hæc illa dicit, misit operationem suam Verbum tanquam per cavernam, non adhuc facie ad faciem, misit tanquam manum : *Et venter inquit, meus conturbatu est super eum. Et surrexi ego aperire fratri meo. Manus meæ distillaverunt myrrham, digiti mei myrrha pleni sunt super manus clausuræ* (*Cant. v, 4 5*). Quid hoc significet, consideremus. Primum operibus suis videtur, ut dixi, Deus Verbum tanquam per cavernam, non plene atque perfecte : deinde augetur amor, et conceptus adolescit, atque ex seminibus ejus quæ quodam utero intelligibili suscepit anima, totam plenitudinem divinitatis ejus habitantem in eo corporaliter, ut legimus, videre desiderat. Surrexit, ut proprius illud Dei Verbum videret. Et in hoc ipso processu ejus significatur, quod surrexit per vigorem atque virtutem. Præsentia enim Verbi hausit **373** anima virtutem, sicut præsentia Mariæ, cum utero gravis esset, erudit Joannem in utero constitutum, adeo ut exsiliret in utero, et exsultaret Domini præsentiam recognoscens. Surrexit aperire, et opera ejus et facta mortificata sunt mundo. Talis enim debet esse anima quæ Verbum est receptura, ut moriatur mundo, et consepeliatur Christo. Sic enim Christus invenitur, et tale sibi quærit hospitium. Deinde ipsa ministeria operationum, id est, manus et digiti quibus comprehenditur Christus, Mortificantur ; quos digitos velut eminentia factorum nostrorum opera possumus æstimare. Itaque velut e complexu suo cum jam extenderet intelligibiles manus suas et digitos, ut comprehenderet Verbum transisse sibi illud, non tamen adhuc pertransisse anima pia dicit. Et hoc processum habet, quando transit et pertransit animam Verbum Dei, quia scriptum est : *Et tuam ipsius animam pertransibit gladius, ut revelentur multorum cordium cogitationes* (*Luc. II, 35*). Hic adhuc transitur, non pertransitur : ut Maria in posteriori-

(36) Nonnulli mss., familiaritate carnisque amplexu.

Abus forte pertransitur, ubi tanquam signaculum ponitur in medio ejus Dominus Jesus.

54. Denique statim alius profectus Verbi trans-euntis, quia exivit anima in verbo ejus, hoc est, verbum ejus secuta exivit de corpore, elevans se de ejus habitaculo, et peregrinam se faciens ei, ut adesset Deo, et esset civis sanctorum. Simul enim et carnis domestici, et Dei esse non possumus. Ergo in hoc loco exire significatur, ut dixi, anima, quando abducit se a corporis voluptatibus. Denique scriptum est : *Exi de Babylone, fugiens a Chaldæis* (*Isai. XLVIII, 20*). Non utique ut regionem Babylonis Hebræus fugiat, sed ut mores, prophetico admonetur alloquio ; siquidem sint qui in Babylone sint hebræi, et de Babylone exisse moribus doceant. Nam et illi de quibus dicit propheta quod sedebant super flumina Babylonis (*Psal. cxxxvi. 1*). sedebant quidem in regione Babylonis, sed in ejus non erant vitiis et confusione. Nam quomodo erant in illa confusione vitiorum, qui flebant gerentes pœnitentiam quod de arca devotionis, ac fidei, et virtutis paternæ meritis excidissent ? Quæ autem in Verbo exit anima, Verbum requirit.

55. Unde et ista cum quæreret, incidit in custodes qui circumeunt civitatem : *Percusserunt, inquit, me, et vulneraverunt me, tulerunt pallium a me custodes murorum* (*Cant. v, 7*). Bene quidem quasi sponsa veniebat cum pallio quo obnuberet caput suum cum sponsus occurreret. Sicut Rebecca quæ cognito quod Isaac sibi veniret obvius, descendit de camelo, et pallio se operuit (*Gen. xxiv, 65*) : ita et hæc anima nuptialis vestis præveniebat insignia (37), ne forte rejiceretur, quasi vestem non habens nuptialem ; vel ut caput velaret propter angelos, sed illi percusserunt eam, ut amplius probaretur. Exercentur **374** enim animæ tentationibus. Tulerunt ei pallium, quærentes si verum decorem nudæ virtutis afferret : vel quia sine integumento, quis in illam cœlestem civitatem debeat introire, nulla deferens secum operimenta fucorum. Sunt etiam qui requirant, ne qua anima exuvias secum vehat carnalis illecebræ, et concupiscentiam corporalem. Nudatur pallio, cum ejus conscientia manifestatur. Sed est et quæ bene nudatur, cui licet imitari dicens : *Venit enim princeps hujus mundi, et in me inveniet nihil* (*Joan. xiv, 30*) ; quia certe in illo solo nihil invenit, qui peccatum non fecit. Beata et illa est in qua non gravia aut multa invenit : sed invenit in ea amictum fidei, et sapientiæ disciplinam.

56. Itaque sine dispendio sui (quia etsi volet quis, non potest veram auferre sapientiam : etsi adversarius obstrepat, ibi tamen vera innoxie conversationis elucet integritas), sine dispendio ergo transivit custodes, et filiabus illius cœlestis civitatis admista Verbum requirit, et quærendo ejus in

(57) Omnes edit. cum paucis mss., præmittebat insignia.

se excitat charitatem, et ubi Verbum quærat agnoscit. Quod inter orationes sanctorum moretur, et quod ipsis inhæreat, novit, et quod Ecclesiam suam, vel animas justorum suorum inter lilia pascat, intelligit. Hoc mysterium tibi in evangelio Dominus demonstravit, cum in sabbato duceret per seminata discipulos (*Luc. vi, 4*). Moyses per desertum duxit populum Judæorum (*Deut. xxix, 5*): Christus per seminata ducit, Christus per lilia ducit, quia et per passionem ejus desertum floret ut liliam. Sequamur ergo, ut in die sabbati, illius magni sabbati, in quo requies magna est, fructus colligamus. Nec verearis ne Pharisæi accusent seminata colligentem. Etsi illi accusent sed Christus excusat, et similes facit quas vult animas sequentes David illius, qui supra legem panes propositionis manducabat (*I Reg. xxi, 6*), novæ gratiæ sacramenta prophetica jam tunc mente prospiciens.

CAPUT VII.

Anima laudatur a sponso, quod eum tam bene constanterque requisierit: quod fidelis, quod verbo potens, quod una ut columba; denique quod sit secunda virtutibus, ac vitiis careat.

57. Laudatur itaque a sponso quod tam bene et constanter requisierit eum; ideoque jam non solum soror dicitur, sed etiam beneplacita nominatur, quasi ei complacita qui complacuit Patri; et speciosa sicut Jerusalem, sicut admiratio ordinata (*Cant. vi, 3*), quod civitatis æternæ universa habeat mysteria, et admirationi sit omnibus videntibus eam; quia plena ut æquitas atque perfecta est, et fulgorem de Verbi lumine mutuata, dum id semper intendit; fit etiam terribilis ordine quodam ad summum provecta virtutum. Ideoque quasi perfectæ dicit: *Averte oculos a me, noli contra me intendere* (*Ibid. 4*), devotione nimia ac fide possibilitatem naturæ et conditionis propriæ supergressa quia lucem inaccessibilem e regione intueri est grave. *Averte, inquit, oculos tuos a me; eo quod plenitudinem divinitatis ejus, et splendorem veri luminis sustinere non possit. Possumus tamen et sic accipere: Averte oculos tuos a me. Etsi tu perfecta es, aliæ mihi adhuc redimendæ sunt animæ, aliæ fulciendæ. Elevas enim me videndo: ego autem ideo descendi, ut omnes elevem. Et si surrexi, et habeo Patris sedem, tamen orphanos vos non relinquam paterno quasi præsidio destitutos, sed præsentia mea vos confirmabo. Habes in Evangelio hoc scriptum: Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem mundi* (*Matth. xxviii, 20*). Averte ergo oculos a me, quia me elevas. Quanto enim quis ad Dominum intendit, tanto amplius **375** Dominus elevat, et ipse elevatur. Unde et ille ait: *Exaltabo te, Domine, quoniam suscepisti me* (*Psal. xxix, 4*). Sanctus enim exaltat Dominum, peccator humiliat. Vult ergo

Avertere illam oculos, ne eam considerans quod jam ad superiora sequi possit, elevetur, et cæteras animas derelinquat. Ideo et in Evangelio non omnibus discipulis, sed perfectioribus suam gloriam demonstravit (*Matth. xvii, 1 et 2*). Constitue nunc aliquem doctorem, qui rem obscuram velit aperire audientibus: quemadmodum etsi ipse potens in sermone sit et scientia, condescendat tamen ad eorum inscitiam (38) qui non intelligunt, et simplici et planiore atque usitato sermone utatur, ut possit intelligi. Quisquis igitur inter audientes vivacior sensu sit, qui facile sequi possit, elevat eum atque excutit. Hunc videns doctor revocat, ut patiat magis doctorem humilioribus et planioribus immorari, quo et cæteri sequi possint.

B 58. Quod ait Aquila: *Sonans ut revelata*, sonantem ad admirationem dignam retulit, quasi magna et sonora habentem opera: *revelata*, ad operum claritatem: vel quod ejus animæ opera luceant coram Patre qui in cælis est. Unde non otiose pallium ejus sublatum intelligis, ut aperta meritis et nuda fulgeret.

57. Laudatur præterea quod fidelis, quod verbo potens, quod fructibus fecunda diversis, quod una sicut columba habens spiritus unitatem, in qua sit pax, quæ fecit utraque unum (*Ephes. ii, 14*), et quæ non sit composita ex diversis elementis discretæ compugnantisque naturæ. Quid enim tam diversum quam ignis et aqua, aer et terra ex quibus corporis nostri creatura consistit? Anima autem benedicta omnis simplex quæ imitatur dicentem: *Ut omnes unum sint, sicut tu, Pater, in me et ego in te, et ipsi in nobis unum sint* (*Joan. xvii, 21*). Hæc est enim consummatio atque perfectio. Unde et addidit: *Ut sint unum, sicut et nos unum sumus: ego in his, et tu in me ut sint consummati in unum* (*Ibid. 23*). Hæc est ergo anima columba una atque perfecta, quæ simplex atque spiritualis, neque hujus turbatur corporis passionibus, quo foris pugnae, intus timores sunt. Denique hoc verbo unitatis concordiam et pacem significari Scriptura nos docet dicens: *Multitudo autem credentium habebat cor unum, et animam unam, et non erat separatio in eis ulla* (*Act. iv, 32*).

D 60. Nec otiose fecunditatis laudatur anima, non solum quod sit fecunda virtutibus, sed etiam quod nihil habeat in se mali. Illud enim decorum atque speciosum est, in quo nihil sit mali. Decorum enim quod bonum: quod autem indecorum, hoc malum. Speciosa fecunditas est bonorum operum: contraria ergo speciositati sterilitas; quoniam qui privatur specie vel decore, in eo est malum: quod autem malum, hoc sterile et infecundum. Cujus rei quod evidentius indicium quam natura est? Terra enim quæ bona est, fertilis atque fecunda: quæ autem mala, ea jejuna atque steri-

(38) Sic omnes edit. Mss. contra, *ad eorum scientiam*: quod etiam non malo sensu explicari potest,

lis : quæ vero fertilis, hæc **376** et decora. Quid enim pleno agro pulchrius, cum seges fluctuat, cum poma irrutilant, vel cum uvarum sarta dependent, aut baccis onusta olea curvescit, vel viridanti gramine montium vertices vallium humilia vestiuntur? Et ut Scripturæ utamur testimonio, Jacob decorus erat : et ideo erat odor agri pleni (*Gen. xxvii, 27*) : Esau hispidus erat (*Ibid. 41*) et indecorus, et ideo agrestis erat, qui fructus ullos habere non posset. De ipso quoque Domino posteaquam Ecclesiæ fecunditatem fecit assurgere, pulchre dictum est : *Dominus regnavit, decorem induit (Psal. xcii, 4)*. Et alibi : *Confessionem et speciem induisti (Psal. ciii, 4)*. Liquet igitur decorum id esse, quod fecundum : indecorum, quod infecundum. Similis est causa animæ soli; quia ea decora anima, quæ fecunda sit meritis, fecunda consiliis : ea indecora quæ sterilis, infirmitates etenim animæ sunt (39) sterilitas et materia; namque eam sterilitas fructu defraudat suo, inopiam inferi, timorem incutit, adolet cupiditates, et vanas opiniones : sic anima cadit. Quid ergo est malitia, nisi boni indigentia (*Vide S. August. lib. i contr. Jul. Pelag. cap. 9*)? Suo enim defraudatur, atque alienis indiget, exinanitur atque repletur sine ulla mensura et modo. Materialia autem vitia animæ obumbrant gratiam. Ignorantia et concupiscentia animæ sunt ægritudines : sed ad speciem (40) magis quam ad materiam referuntur. Materia est caro, species est ignorantia et concupiscentia. Cur igitur caro accusatur, cum tantæ sunt in specie labe? Quia nihil species potest sine materia. Denique nihil species securis sine materia facit. Quid enim esset concupiscentia, nisi eam caro inflammaret? Friget in senibus, in pueris quoque, quia in his corpus infirmum est : ardet in adolescentibus in quibus vis corporis fervet. Ex bonis igitur mala orta sunt; non enim mala sunt, his quæ privantur bonis (*Vide S. Aug.*). Per mala tamen factum est, ut bona emerent. Ergo indigentia boni malitia est, et definitione (41) boni

(39) Tres mss. ac vet. edit., *quæ sterilis infirmitate. Sed enim animæ sunt*. Alii duo. . . . *Sed damna animæ sunt*. Reliqui, et Rom. edit. ut in textu.

(40) *Speciem*, paulo superius pro pulchritudine sumpserat, nunc sumit pro quadam accidentali forma quæ animam, non corpus afficit.

(41) Ita mss. paucis exceptis, iisque inferioris ævi, qui cum omnibus edit. habent. *Indigentia boni radix malitiæ est, Definitione, etc.*

(42) Rom. edit. cum tribus mss., et *quæ sunt ejus, profecto omnia bona sunt, et nusquam, etc.* Alii mss. ac edit. nobiscum faciunt.

(43) Mss. aliquot, *profano fertur præcipitio*.

(44) Vet. edit., *quoniam non venit ad fidem*, Rom. cum mss omnibus, ultima lectio magis convenit cum iis quæ Ambrosius, l. ii *Hexaem.*, c. ii, 9 et 7, et l. ii *de Abraham*, c. 8. n. 55, tradit. Illic enim agens ex professo de hac harmoniæ cœlestis opinione, in qua non solum gentiles philosophos, sed etiam Christianos homines, et inter hos Origenem fuisse in fragmento a nobis restituto docet (Philo-

malitia deprehenditur, quoniam per disciplinam boni malum reperitur. Bonum autem nullus eget, sibi abundat, mensuram, et perfectionem, finem quoque tribuit omnibus, in quo univērsa constant et de quo omnia pendent. Hæc boni natura est, quæ mentem replet.

61. Circa hoc versatur anima pura, hoc introspicit, et Deum cernit : bonis omnibus abundat. Unde et ait : *Fauces ejus dulcedines, et totus desiderium (Cant. v, 46)*. Omnium enim honorum auctor est Deus : et quæ sunt, ejus profecto omnia sunt. Nusquam (42) illic malum; et si in illo mens nostra maneat, malum nescit. Anima igitur quæ in Deo non manet, ipsa sibi auctor malorum est; itaque peccat : anima autem quæ peccat, morietur. Aureis enim vinculis soluta virtutum prona fertur præcipitio (43), ad inferiora. Anima autem beata est, quam ulla adversa corporis prælia expugnant, Hæc anima sicut passer laqueo contrito, evolat. Escæ enim malorum sunt voluptates corporeæ. His quisquis intendit, laqueo innectit animam suam.

277 62. Qui autem ab escis ejus temperat, et de tenebris ejus exit, ejus anima fulget, ut diluculum, de qua dicitur : *Quænam hæc est prospiciens tanquam diluculum, speciosa sicut luna (Cant. vi, 9)*? Prospicit enim tanquam de domo libera. Nec dicit : *Tenebræ cooperiunt me, et parietes circumdant me, et quis scit si videt Altissimus (Eccli. xxi, 26)*? Sed ipsa magis lucem expetit tamquam in superioribus domus suæ, id est, corporis sui, et supra mundum posita divinam intuetur, et ad æterna se elevat, ut Deo adsit, jam lumen suorum operum sicut luna orbem suum toto orbe circumferens.

63. Quod autem Aquila ait : *Sonans sicut sol*, videtur illa axis cœlestis conversio, solisque et lunæ et stellarum cursus, concentusque globorum exprimi : quibusdam etiam nostris videtur; qui quoniam fidem non invenit (44), sallem propter gratiam suavitatis non videtur alienus.

nem adjungere poterat) illam rejicit ac, validis rationibus confutat. Prima vero lectio aptius accommodari potest cum iis quæ idem sanctus in præfatione ad Commentaria in Psalmos dicit. Namque licet ibi eam sententiam abesse pro vera admitti minime significet, impossibilem tamen non habendam satis declarat his verbis : *Nec id ab usu naturæ alienum videtur : quandoquidem vox missa gratiore plausu nemoribus resultet aut montibus, etc.* Igitur ex his omnibus locis hujusmodi sensum effici posse arbitramur : Qui concentus et si plane falsus, tamen quoniam ad fidem nequaquam pertinet, non solum tanquam non injucundus proponi potest, verum etiam tanquam non omnino impossibile. Neque enim repugnat, ut quod nec probabile judicamus, id non negemus esse possibile. Quod autem ait Sixtus Sen. hanc opinionem inter damnata Marciosiorum dogmata numerari, idem non tam ipsam opinionem, quam portenta quæ isti hæretici ex ipsa deducebant, intelligi oportune asserit. Illud adi *Bibl. Sanctæ* lib. v, adnot. 105.

CAPUT VIII

Eadem anima refugiens coram laudari, ait se descendisse in hortum nucis, etc., quibus amaritudines ac tentationes designantur. In his illa se non cognoscit, sed a Christo cognoscitur ac regitur, dum perveniat ad palmam. Hujus in ipsam reclinatio tria significat, institutionem, progressum, perfectionem. Quæ sequitur ad charitatem exhortatio.

64. Dum laudatur a sponso, verecunde refugiens coram laudari, deinde sponsi amore revocata ait : *In hortum nucis descendi videre in nativitate torrentis* (*Cant. vi, 10*). Ubi enim est Ecclesia, nisi ubi virga et gratia floret sacerdotalis ? Ibi est frequenter, ut in amaritudinibus et tentationibus probetur. Per nucem amaritudines intelligimus, per torrentem tentationes, sed tamen tolerabiles, quia scriptum est : *Torrentem pertransivit anima nostra* (*Psal. cxxiii, 5*), Itaque descendit in locum amaritudinis ubi floret vitis, et malorum granatorum specie diversus et multiplex fructus, qui velut uno tegmine totius corporis fide et charitate munitur. In illa ergo amaritudine non cognovit se anima ; corruptibile enim corpus aggravat animam, et terrenum habitaculum cito inclinatur. Cognoscere autem semper se debet. Sed tentatus est et Petrus, et non se cognovit et Petrus ; nam si cognovisset, non negavisset auctorem. Sed cognovit eum Christus : denique cognovit, qui etiam eum respexit (cognoscit enim Dominus qui sunt ipsius) et tanquam suum misericordiæ suæ frenis, ut bonus rector revocavit a lapsu. Rector ergo noster Christus est.

378 65. Ideoque ait anima : *Posuit me currus Aminadab* (*Cant. vi, 11*). Anima ergo currus qui bonum rectorem sustinet. Si currus est anima, habet equos vel bonos vel malos. Boni equi virtutes sunt animæ mali equi, passionis sunt corporis (Vid. S. August. *contr. Jul. Pelag. lib. ii, cap. 5, et lib. iii, c. 14*). Bonus ergo rector malos equos restringit et revocat, bonos incitat. Boni equi sunt quatuor, prudentia, temperantia, fortitudo, justitia. Mali equi iracundia, concupiscentia, timor, iniquitas. Interdum ipsi equi inter se dissident, et aut iracundia protendit, aut timor, et se invicem impediunt, et cursum retardant. At vero boni equi evolvunt, et a terris ad superiora se subrigunt, animamque elevat : maxime si jugum habeant suave, et onus leve dicentis : *Tollite jugum meum super vos ; jugum enim meum suave est, et onus meum leve* (*Matth. xi, 29, 30*). Ipse rector est qui novit equos proprios gubernare, ut æqualis omnium cursus sit ; si velocior est prudentia, tardior justitia.

(45) Edit. Rom. : *Velociores prudentia tardat : justitia admonet flagello proprio segniore, temperantia mansuetiores, fortitudo duriores, reddit, novit, etc.* Clarus quidem sensus, sed quem edit. ant. et mss. omnibus antepone non sumus ausi. Cum præcipue verba, quæ ex illis repræsentamus non rejiciendam offerant sententiam.

(46) *Intelligibile*, hic et passim idem est Ambrosio ac spiritale vel mysticum, quod nimirum ea non corporis, sed intellectus oculis cerni possint.

A admonet flagello proprio segniorem ; si temperantia mansuetior, fortitudo durior, novit copulare discordes (45) ne forte currum suum dissipent. Itaque licet intelligibili (46) spectaculo videre unamquamque animam cum summo certamine ad cælum rapi, festinantes equos qui priores perveniant ad bravium Christi, quo prius imponatur palma cervicibus. Isti sunt equi subjecti fidei jugo, astricti vinculo charitatis. Pulchre ergo ait : *Posuit me currus Aminadab*, hoc est, pater populi : ipse autem qui pater populi, idem pater Naason, id est, serpentum (47). Jam tu recole quis sicut serpens in cruce pependerit pro salute universorum, et intelligis illam animam esse pacificam, cui Pater Deus præsul sit, Christus agitator : quia scriptum est et hoc nomen in nostris : *Pater, pater agitator Israel* (*IV Reg. ii 13*).

B 66. Hic ergo agitator dicit : *Convertere, Sunamitis, convertere* (*Cant. vi, 12*). Bene et quasi agitator, et quasi ad currum dicit : *Convertere Sunamitis*, hoc est, pacifica. Quæ enim pacifica est anima, cito se convertit et corrigit, etiamsi ante peccavit et magis eam Christus ascendit, et regere dignatur, cui dicitur : *Ascendo in equos tuos, et equitatus tuus sanitas* (*Habet. iii, 8*). Et alibi *Misi* (48) *equos Tharsis* (*Ibid. 15*). Hi sunt equi Christi. Ascendit ergo equos suos Christus, ascendit Verbum Dei animas pias.

67. Unde cognosce quia et istam ascendit, et perduxit eam ad locum palmæ, quando et dicit ad eam : *Qui pulchra et suavis facta es, charitas, in deliciis tuis? Statura tua similis facta est palmæ* (*Cant. vii, 6, 7*). Et ipsa ait : *Dixi. Ascendam in palmam* (*Ibid. 8*). Sed etiam ipsa charitas palma est ; ipsa est enim plenitudo **379** victoriæ. Plenitudo enim legis charitas est. Curramus ergo, ut comprehendamus : curramus, ut vincamus. Qui vicit, ascendit in palmam, et manducat fructus ejus. Qui vicit, jam non currit, sed sedet sicut scriptum est : *Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in sede mea, sicut et ego vici, et sedeo cum Patre meo in sede ipsius* (*Apoc. iii, 21*). Hinc philosophi curulia illa animarum in suis libris expressere certamina, nec tamen ad palmam pervenire potuerunt, quoniam summitatem Verbi et altitudinem illorum animæ nescierunt, quam cognovit hæc anima, in qua erat Verbi conversio.

D 68. Sic enim ait : *Ego fratri meo, et super me conversio ejus* (*Cant. vii, 10*). Hunc sensum tertio repetivit diverse in Canticis canticorum. In principio ait : *Frater meus mihi, et ego ei, qui pascit in liliis,*

(47) Mss. non pauci, *Naasson, id est, serpenti.*

(48) Ita mss. probatiores, atque edit. antiquæ. Alii autem ac Rom., *misisti*. Porro cum hic locus iisdem verbis in Bibliis nostris nusquam exstet, eum ex Habac. cap. iii, petitum ob convenientiam aliquam existimamus. Ibi enim secundum LXX legimus, *Et superduxisti in mare equos tuos*, sed voce *Tharsis* mare significari Hieronymus auctor est, proindeque ipsa potuit ab aliquo interprete retineri, ubi verterunt alii, *εἰς θάλασσαν*.

usque dam aspiret dies, et amoveantur umbræ (Cant. II, 16 et 17). Deinde sit : *Ego fratri meo, et frater meus mihi qui pascit inter lilia* (Cant. VI, 2). In fine ait : *Ego fratri meo, et super me conversio ejus*. Primum ad institutionem animæ, ideo et præmisit, *Frater meus mihi* ; illo enim demonstrante se, etiam anima adhærendi Deo sumpsit affectum : quod sequitur, secundum profectum, tertium, secundum perfectionem. In primo quasi in institutione adhuc umbras videt anima, necdum Verbi appropinquantis revelatione commota, sed ideo (49) adhuc ei dies Evangelii non refulgebat : in secundo sine umbrarum confusione odores pios carpit : in tertio jam perfecta requiem in se Verbo ministrat ut convertatur super eam, et caput suum reclinet, atque requiescat meritumque jam tenens quæ antea (50) quæsitum invenire non poterat, invitat ad agrum suum dicens :

69. *Veni frater meus, exeamus in agrum, requiescamus in castellis* (Cant. II). Supra ad hortum invitabat, hic ad agrum habentem non solum florum gratiam, sed etiam triticum et hordeum, hoc est, solidiorum firmamenta virtutum, ut fructus ejus aspiciat. *Requiescamus*, inquit, *in castellis*, ad quæ Adam cum de paradiso ejectus esset, fuerat relegatus : in his requiescebat, sed terram operabatur. Qua autem ratione exire eum in agrum velit, intellectus manifestus est : ut quasi bonus pastor pascat gregem suum, lassos ablevet (51), revocet errantes. Nam etsi ista anima nova et vetera servavit ei, tamen sunt adhuc velut agni, qui lactis succo nutriendi sunt. Ergo quasi perfecta, non pro se, sed pro aliis intervenit, ut de sinu Patris exeat, ut procedat foras tanquam sponsus de thalamo egrediens suo, currat viam ut infirmos lucretur, non in illo secreto Patris solio, et in illa luce immoretur, quo invalidi sequi non queant sed ut assumatur et inducatur in domum sponsæ atque secretum. Sit foris sibi, ut nobis intus : sit medius nostrum (52), etsi non videatur a nobis.

70. Unde ait : *Quis dabit te, frater, lactantem ubera matris meæ ? Inveniens te foris, osculabor te* (Cant. VIII, 1). Bona anima quæ foris est, ut Verbum intus sit : illa extra corpus, ut Verbum habitet in nobis.

380. 71. *Assumam te*, inquit, *et inducam te* (Ibid.) 2). Recte assumitur et inducitur Verbum

(49) Edit. omnes, et tres mss. sequioris notæ, *revelatione commotas, et ideo*. Alii vero, *revelatione commota*, etc. hoc est, nondum prorsus a somno excitata, anima videlicet.

(50) Cunctæ edit., *meritoque jam tenens, quem antea*. Mss. Joyanencis ac Rem., *inventumque jam*, etc. Ahi ut in contextu.

(51) Cod. aliquot, *laptos allevet, vel ablevet*.

(52) Omnes edit. cum paucis mss, *Quo invalidi equi conscendere non queunt ; sed ut. . . domum sponsæ atque secretum. Sit foris ibi, ut nobis intus sit medius*. Nobis. octo mss. magis placuit auctori-

Dei, quia pulsat animam, ut aperiatur sibi ostium. Et nisi apertum sibi ostium invenirit, non intrat. Si quis autem aperuerit januam, intrat et cœnat. Sic sponsa Verbum assumit, ut assumendo doceatur ; unde non immerito ascendit adhuc ad superiores mansiones, et semper processum accipit (53).

72. Quod significant virtutes quæ dicuntur vel animæ : *Quæ est hæc quæ ascendit candida innitens super fratrem suum* (Ibid, 5) ? Superius dixerant : *Quænam est hæc prospiciens tanquam diluculum, speciosa sicut luna, electa sicut sol* (Cant. VI, 9) ? Hic plus quod adjiceretur inventum est, eo quod Verbo Dei innixa ascenderet. Perfectiores enim supra Christum recumbunt, sicut et Joannes in Christi pectore recumbebat. Ita ergo et hæc vel incumbibat in Christo, vel supra ipsum se reclinabat, aut certe quoniam de nuptiis loquimur, jam quasi tradita in Christi dextera, in thalamum ducebatur sponso.

73. Et quia jam copula charitatis est, blanditur ei sponsus, et dicit : *Sub arbore mali elevavi te, illic parturivit te mater tua, illic parturivit te quæ peperit te* (Cant. VIII, 5). Bona anima quæ requiescit sub arbore fructuosa, et maxime boni odoris. Nam si Nathanael bonus in quodolus nullus erat, sub arbore fici visus est, utique bona quæ sub arbore mali elevata est a sponso suo. Plus est enim elevari quam videri, plus etiam a sponso elevari. Nam etsi Nathanael videbatur sub arbore, tamen anima ejus sponsa non erat, qui occulte veniebat ad Christum, quia verebatur Judæos. Non erat speciosa sicut luna, electa ut sol, quæ erat in umbra, quia sponsa per diem nubet, publice confitetur. Ideo ista sub arbore mali, illa sub ficu ; quia hæc confessionis suæ odorem diffundebat longius : illa habebat puritatis et innocentie suaviter, flagrantiam spiritus non habebat.

74. *Illic*, inquit, *parturivit te mater tua, illic parturivit quæ peperit te*, ibi enim nascimur, ubi renascimur. Parturiuntur autem in quibus Christi imago formatur. Unde et ille ait : *Filioli mei quos ego parturio, donec formetur Christus in vobis* (Galat. IV, 19). Parturit enim qui in utero accipit spiritum salutis et aliis infundit.

75. Unde quoniam jam formatus in hac erat Christus, ait : *Pone ut signaculum in cor tuum, ut sigillum in brachium tuum* (Cant. VIII, 6). Signaculum Christus in fronte est, signaculum in corde.

tas, in lectionem nostram conspirantium.

(53) Sex mss. bonæ notæ, *processum accipit, quod significat virtutes, quæ dicuntur animæ*. Duo, *processum accipit virtutis, quod significant animæ quæ dicunt*. Alii, atque edit. nobiscum faciunt. Videri nihilominus potest hic aliquid esse transpositum proindeque legendum hocce modo, *processum accipit. Quod significant virtutes vel animæ quæ dicunt*. Nisi malis vocem animæ esse in casu attributionis. Ibi autem per *Virtutes* angeli essent intelligendi.

In fronte, ut semper confiteamur; in corde, ut semper diligamus; signaculum in brachio, ut semper operemur. Luceat ergo imago ejus in confessione nostra. Luceat in dilectione (54), luceat in operibus et factis, ut si fieri potest, tota ejus species exprimat in nobis. Ipse sit caput nostrum, quia caput viri Christus: ipse oculus noster, ut per illum videamus Patrem: ipse vox nostra, per quem loquamur ad Patrem: ipse dextera, per quem Deo Patri sacrificium nostrum deferamus: **381** ipse quoque est signaculum nostrum quod est perfectionis et charitatis insigne, quia diligens Pater signavit Filium, sicut legimus: *Quem Pater signavit Deus* (Joan. vi, 27). Charitas itaque nostra Christus. Bona charitas, quando obtulit morti se pro delictis nostris (55): bona charitas, quæ pec-

76. Et ideo anima nostra induat charitatem, et charitatem hujusmodi quæ sit valida ut mores; quia sicut mors finis peccatorum est, ita et charitas; quoniam qui diligit Dominum, peccare desinit: charitas enim non cogitat malum, neque gaudet super iniquitate, sed omnia sustinet. Nam qui ea quæ sua sunt non quærit, quomodo aliena quæret? Est et mors illa valida per lavacrum, per quam peccatum omne sepelitur, et culpa dimittitur. Talis erat charitas quam deferebat evangelica illa mulier, de qua Dominus ait: *Remissa sunt peccata ejus multa, quoniam dilexit multum* (Luc. vii, 47). Est et illa mors sanctorum martyrum valida, quæ culpam abolet superiorem; et ideo valida cujus non impar est charitas, quæ adæquatur martyrum passioni, ut auferat meritum delictorum.

77. Zelus quoque ut inferi (Cant. viii, 6), quoniam qui zelum Dei habet, pro Christo nec suis parcat. Itaque et mortem habet charitas, et zelum habet charitas, et alas ignis habet charitas. Denique Christus diligens Moysen, in igne ei apparuit. Et Hieremias habens in se donum divinæ charitatis, dicebat: *Et erat ignis inflammans in ossibus meis: et dissolutus sum undique, et ferre non possum* (Jerem. xx, 9). Bona igitur charitas habens alas ignis ardentis, quæ volitat per pectora et corda sanctorum, et exurit quidquid materiale atque terrenum est, quidquid vero sincerum est, probat, et quod contigerit, suo igne meliorat. Hunc ignem in terram misit Dominus Jesus, et refulsit fides, accensa est devotio, illuminata est charitas, justitia resplenduit. Hoc igne inflammavit corda apostolorum suorum, sicut testatur Cleophas dicens: *Nonne cor nostrum ardens erat in nobis cum aperiret Scripturas* (Luc. xxiv, 32)? Alæ igitur ignis flammæ Scripturæ sunt divinæ. Denique aperiebat Scripturas, et ignis exibat, atque audientium corda

(54) Omnes edit., *Luceat in lectione*, omnes mss., *in dilectione*.

(55) Sic edit. Am. et mss. fere ad unum. Aliæ autem edit. et mss. unus autem alter, *pro dilectis*.

penetrabat. Et vere alæ ignis, quia eloquia Domini, eloquia casta, argentum igne examinatum. Cum Paulus quoque assumeretur a Christo, vidit circumfulsisse super se lumen, et super eos qui simul erant, cecidit a pavore, et probatior resurrexit: denique apostolus factus est, qui persecutor advenerat. Spiritus quoque sanctus descendit, et replevit totam domum in qua erant plurimi sedentes, et visæ sunt dispersitæ linguæ tanquam ignis. Bonæ alæ charitatis, veræ alæ quæ volitabant per ora apostolorum (56), et alæ ignis quæ purgatum sermonem loquebantur. His alis evolavit Enoch raptus ad cælum. His alis evolavit Elias curru igneo, et equis igneis ad superna translatus, His alis Dominus Deus per columnam ignis deducebat Patrum plebem. Has alas habuit Seraphim. quando sumpsit carbonem ignis de altari et tetigit os prophetæ, et iniquitates ejus abstulit, et peccata purgavit. Harum alarum **382** igne purgati sunt filii Levi, et baptizantur populi nationum, sicut testificatur Joannes dicens de Domino Jesu: *Ipse vos baptizabit in spiritu et igne* (Matt. iii, 11). Merito uri renes suos volebat, et cor suum David, qui alas igneas charitatis sciebat non esse metuendas. Merito Hebræi pueri in fornace ardenti non sentiebant ignis incendia, quia charitatis eos flamma refrigerabat. Et ut plenius cognoscamus, quia alas habebat perfecta charitas, audisti Dominum dicentem: *Quoties volui congregare filios tuos sicut gallina congregat pullos suos sub alas suas* (Matth. xxiii, 37).

78. Sumamus igitur has alas, quæ sicut flammæ ad superiora dirigant. Exuat unusquisque animam suam involucris sordidioribus, et quasiamur igne approbet detersam luto. Sic enim purgatur anima, velut aurum optimum. Pulchritudo autem animæ sincera virtus, et decus verior cognitio supernorum, ut videat illud bonum ex quo pendent omnia, ipsum autem ex nullo. Eo igitur vivit, atque intellectum accipit. Vitæ enim fons est summum illud bonum, cujus charitas nobis et desiderium ascenditur, cui appropinquare et misceri voluptas est: quod ei qui non videt, desiderio est, et ei qui videt, inest; ideoque universa alia despicit, hoc uno mulcetur et delectatur. Hoc est quod subministrat universis substantiam (57): ipsum autem in semetipso manens dat aliis, nihil autem in se ex aliis suscipit. De quo Propheta ait: *Dixi Domino: Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges* (Psal. xv, 2). Hoc solum videre desideravit, sicut ipse alibi ait: *Unam petii a Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini omnes dies vitæ meæ, et videam delectationem Domini, et considerem templum ejus* (Psal. xxvi, 4). Si quis

(56) Mss. Th., Rig., Torn., Colb. et Theod. prima manu, *per ora populorum*.

(57) Edit. omnes cum mss. nonnullis, *subministrat universam substantiam*. Alii mss. majori numero, atque auctoritate, ut in textu,

igitur purum illud, et incorporeum summum illud videre meruerit, quid habeat aliud quod desideret? Denique Petrus in monte gloriam resurrectionis Christi vidit, et nolebat descendere dicens: *Domine, bonum est nos hic esse* (Matth. xvii, 4). Et quanto incomparabilior est illa divinitatis gloria, et lux inaccessibilis, quam si quis viderit, quid aliud concupiscat? Non regna, non facultates, honores, gloriam, potestates. Illis enim uti nihil beatitudinis est, hoc uti beatum est, ut illa despiciens, ad hoc conversus maneat. Hanc igitur videns pulchram imaginem ingrediatur intus, foris relinquat vultum corporis. Nam qui intuetur corpora, non debet introrsum intueri, ne more mergentis in gurgite rapiatur atque absorbeatur, et quasi in profundum demersus nusquam appareat. Fugiamus ergo in patriam verissimam. Illic patria nobis, et illic Pater a quo creati sumus, ubi est Hierusalem civitas quæ est mater omnium.

79. Sed quæ est fuga? Non utique pedum, qui sunt corporis. Isti enim quocumque (58) currunt, in terra currunt, et de solo ad solum transeunt. Nec navibus fugiamus, aut curribus, aut equis qui obligantur et cadunt: sed fugiamus animo, et oculis, aut pedibus interioribus. Assuescamus oculos nostros videre quæ dilucida et clara sunt, spectare vultum continentiae et temperantiae. **383** omnesque virtutes, in quibus nihil scabrum, nihil obscurum et tortuosum sit: et se ipsum spectet quis, et conscientiam suam (59): illum oculum mundet, ne quid sordium habeat. Quod enim videtur, non debet dissonare ab eo qui videt, quoniam conformes nos Deus imaginis voluit esse Filii sui. Cognitum igitur nobis est illud bonum, nec longe est ab unoquoque nostrum: *In ipso enim vivimus, et sumus, et*

(58) Mss. Rem., *Istis enim quincunque currunt, etc.*

(59) Ita edit. omnes, et mss. aliquot. Verum tres non infimæ notæ habent, *et conscientiam suam illum oculum mundet*. Quatuor, *conscientiam suam per illum oculum mundet*. Ibidem, omnes edit. ac mss. quatuor, *ne quid sordidum habeat*. Alii melius, *ne quid sordidum, etc.*

(60) Mss. aliquot, *et gentilis posuit*. *Ipsum est enim bonum quod quærimus solum* (aliqui, *summum*

movemur. *Ipsius enim et genus sumus* (Act. xvii, 28), ut Apostolus gentiles posuit (60) significare. Ipsum est bonum quod quærimus, et solum bonum. Nemo enim bonus, nisi unus Deus. Hic est oculus qui magnum et illum verum decorem intuetur. Solem nisi sanus et vicens oculus non aspicit; nec bonum potest videre nisi anima bona. Fiat ergo bonus qui vult videre Dominum, et quod est bonum. Hujusmodi similes simus, et secundus id operemur quæ bona sunt. Hoc est bonum quod supra omnem operationem est, supra omnem mentem atque intellectum: ipsum est quod semper manet, ad ipsum convertuntur omnia (61) in quo habitat plenitudo **384** divinitatis, et per ipsum reconciliantur omnia in ipsum. Et ut plenius definiamus quid sit bonum, : *VITA* est bonum, quia semper manet, dans vivere et esse omnibus; quia fons est omnium vita Christus, de quo ait propheta: *In umbra ejus vivemus* (Thren. iv, 20). Nunc enim vita nostra abscondita in Christo est: cum autem apparuerit Christus vita nostra, tunc et nos cum illo apparebimus in gloria. Ergo non timeamus mortem, quoniam requies est corporis, animæ autem vel libertas, vel absolutio. Nec vereamus eum qui potest carnem interficere, animam autem non potest; quia non timemus eum qui potest vestimentum auferre, non timemus eum qui potest nostra furari, nos autem non potest. Nos igitur animæ sumus, si volumus esse Hebræi de iis qui sunt socii Jacob, id est, imitatores ejus. Nos animæ sumus, nostra autem membra vestimenta sunt; servanda sunt quidem vestimenta, ne scindantur, ne inveterascant: sed ille magis, qui his utitur, servare se debet et custodire.

bonum. Alii, qui ex melioris ævi, nec non ant. edit. ut in contextu: nisi quod Am. ac Gill. legunt, *significari*. Tandem Rom. edit., *gentiles voluit mone-re*. *Ipsum est, etc.* Sed varietati locus non relinquatur, si interpreteris hoc modo: Paulus in sua ad Areopagitas oratione posuit, sive dixit gentiles poetas id significasse, nimirum quod in Deo vivimus, sumus, etc.

(61) Ms. Long., *divinitatis corporaliter, et per ipsum convertuntur omnia, etc.*

IN LIBRUM DE BONO MORTIS ADMONITIO,

Ubi præcipue DE HABITACULIS ANIMARUM POST MORTEM, deque libro IV Esdræ disceptatur.

Quanta libro *De bono mortis* cum superiore *De Isaac et Anima* cognatio intercedat, prima illius verba satis declarant: quæ quidem si quis strictius voluerit interpretari, forte non inconsulto unum esse affirmaverit operis contextum et quasi corpus, cujus liber primus alter dici debeat, alter secundus. Ecquid enim aliud sibi voluisse videtur Ambrosius, cum post librum de *Isaac* finitum in hanc sententiam: *Ergo non timeamus mortem, etc.*, sequentem auspiciatur hisce verbis: *Quoniam superiore libro de anima sermonem aliquem contexuimus, faciliorem viam paramus de bono mortis conficere aliquid, etc.?*